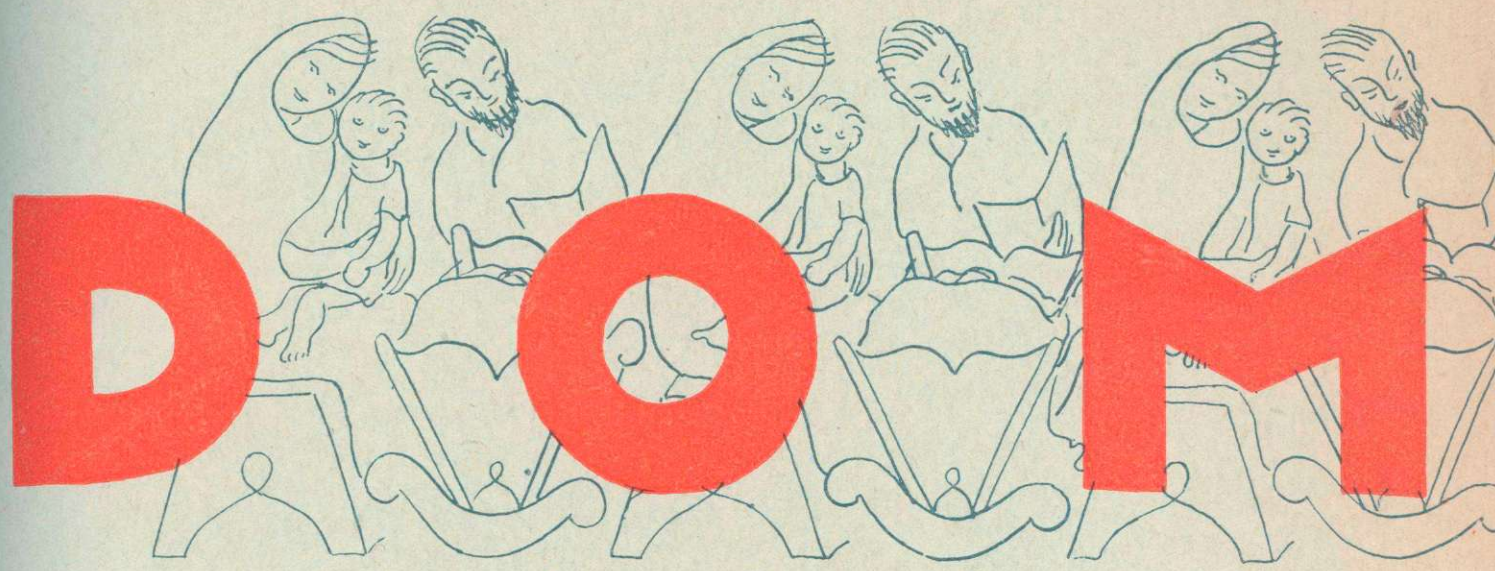

2/409
k

Dom in svet, letnik 52, številka 5

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

Severin Šali / Vaza. 257.

Jože Kastelic / Requiem. 258.

Janez Jalen / Ógrad. 259.

Tone Čokan / Postaja na romanju. 268.

Vinko Beličič / Labodje pesmi (Mesečina, Romanje, Privid, Oktober 1939, Zvezdam). 269.

Jože Dular / Žganje. 273.

Dušan Ludvik / Pesmi (Mali traven, Njena pesem, Pogled v bodočnost, Vzdihi). 284.

Dr. A. Uršič / Nekaj kritičnih pripomb h „Korporativnemu narodnemu gospodarstvu“ dr. C. Žebota. 286.

Razglednik:

Književnost: Jože Kastelic: Prve podobe (Janez Remic). 297. / Dve analogiji slovenske moderne lirike 1. v slovaškem prevodu, 2. v češkem prevodu (D. Ludvik). 299. / France Novšak: Hudobni angeli (V. Beličič). 305. / Aleš Ušeničnik: Izbrani spisi II. zv. (J. Rakovec). 306. / Fr. Veber: Vprašanje stvarnosti. Dejstva in analize (J. Rakovec). 308. / Ludvik Puš: Kmečki stan (Aleš Ušeničnik). 310. / Lisbeth Burger: Štirideset let babica (T. Čokan). 311. / Marija Hamsun: Otroci z Dolgega brega (T. Čokan). 313.

Umetnost: Razstava Matije Jame (St. Mikuž). 313. / Jubilejna razstava slovenske umetnosti (S. M.). 314. / France Stele: Slovenske Marije (St. Mikuž). 314.

Gledališče: Naša drama (Vran). 315.

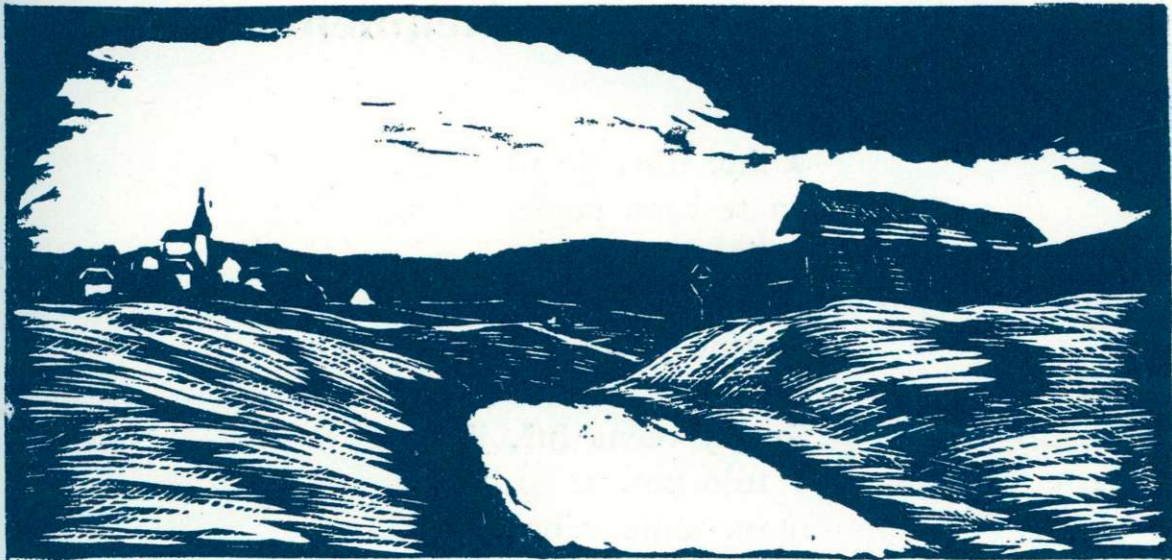
Zapiski: Književnost nove poljske emigracije (T. D.). 318.

Umetniške priloge:

Sl. 13. Franc Mihelič: Ptujška gora. / Sl. 14. Gabrijel Stupica: Deklica. / Sl. 15. Alojzij Kogovšek: Portret kanonika Sušnika.

Vinjete: Lesorezi delo J. Tršarja.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 80 dinarjev, za dijake 60 dinarjev. Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. — Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Jugoslovanska tiskarna. — Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Severin Šali | Vaza

Na mizi stala je ko živ predmet
od knjig obdana, z njimi šepetala,
vsak dan me z nežnostjo pričakovala,
da jo ozaljšam v rožnati razcvet.

Nenadoma mi padla je na tla.
Razsute rože so ji grob obdale,
po njej so kaplje vode zajokale.
Na strtih kosih mavrica igra.

Morda jo moja žalost je težila:
ni bilo več roke, ki položila
je vanjo rdečih vrtnic tako rada.

Ali pa je, uboga, začutila,
da je lepota sanj se razgubila?
Ko padla je, je zazvenelo: Nada.

Jože Kastelic | Requiem

Tiho, tiho, da ne vstane,
da se njen pogled ne zgane
in iz večne slave
pade k nam na znane
strašne podobe.

Sveča, večna luč, ji sveti
v tujo pot, ki jo pričeti
mora sama v bedi
ozke krste in odpreti
hladu naročje.

Čista kot nekoč je v krsti
legla vznak in si po vrsti
gube v krilu uredila
in, ker že diši po prsti,
jo solza moči.

Venec velih rož počiva
na presrečnem čelu in skriva
bolečini pota v njo,
ki jo poziva
grob zevajoči.

Tiho, tiho, da ne vstane,
da se ne odpro ji rane,
zemlja naj jo vzame
v globočine!

Dobre korenine bodo poiskale
čisto rast v njej —
bilke bodo vstale
in jo pokazale
soncu.

Janez Jalen | Ógrad

Oltarni prti

Zima je jemala slovo in velika noč je bila pred durmi. Že davno prej, preden je nabreknilo popje na drevju, so se oglasili ptiči. Ob sončnih dopoldnevih se je njih požvižgavanje in žvrgolenje prelivalo v en sam val, ki je kakor z mlado, še neožuljeno roko trkal na okna kaznilnice in vabil v svobodo.

Da pozdravijo iz bridkega trpljenja k zmagi iz groba vstalega Zveličarja praznično oblečene kakor neveste, so poslale v graščino cerkve naokrog, najbližja soseda v Begunjah, Radovljica in Mošnje, Lesce in Bled, Zasip in Breznica in še dokaj drugih od dlje, obilno mašnega in oltarnega perila. Pralnica in likalnica nista mogli več sami zmagovati dela. V pomoč jima je sestra prednica odredila še nekaj kaznjenk od ročnih del in šivanja, med njimi tudi Pavlo Andrejčič.

Zgodnje pomladanske sape so zmajevale še vedno gole veje drevja, na prednje notranje dvorišče kaznilnice je pa le redko kdaj dosegel njih hlad. Branila so mu naokrog in okrog zidana poslopja. Kakor bi nadzoroval, če kaznjenke dovolj spoštljivo ravnajo s perilom, potrebnim za najsvetejšo službo, je od onkraj ozke ceste gledal z višave na skrito dvorišče zvonik župne cerkve svetega škofa Urha. Nekaj že z juga vrnilih se postovk se je preletavalo okrog njegovega vrha, sedalo na zlato jabolko, železni križ in rdečo streho in se cvileče sklicevalo. Iz zeleno obrobljenih lin so udarci kladiv na zvonove v rednih presledkih bronasto zveneče napovedovali četrti in ure. Visoke in ozke stene zvonika so se blestele v soncu kakor bi bile zidane iz brušenega rjavkastorumenkljatega marmorja.

Čez slemena obkrožajočih poslopij je sonce obsevalo tudi precejšen del notranjega zaprtega dvorišča. Grelo je kovinasto svetlikajoče se muhe, ki so pobrenčavale na najbolj osvetljeni beli steni nizkega vhodnega poslopja, in sušilo je razvešeno cerkveno perilo, drobne korporale in purifikatorje, široke albe in dolge oltarne prte.

Kaznjenk, ki so nekatere ob mizah in podolgovatih deskah likale kar na dvorišču, da ni bilo gneče v dokaj prostorni likalnici, sonce ni dosegalo. Si tudi niso želele. Bleščalo bi se jim s snežnobelega platna. Grela sta jih pa delo in razbeljeni likalniki več kakor dovolj. Vesele pa so bile svetlobe, ki se je prelivala po razvešenem perilu in po prvih razcvelih zvončkih in narcisah na vzbočenem, s kamnom obrobljenem kolobarju in polmesečnih gredicah, razvrščenih okoli njega sredi dvorišča.

Ciganka Kati je prinašala razbeljene in odnašala ohlajene likalnice. Njen obraz je bil razžarjen od vročine, še bolj pa od veselja, da po

dolgem času spet sme nalagati suha polena na ogenj in gledati v praske-tajoče plamene. Morebiti bi si bila njena duša z vso silo zaželela oditi med ognjeno cvetoče resje in v odganjajoče loze, da je ni zadrževal zamišljeno žalosten obraz gospe Pavle.

Že več dni zapovrstjo je Kati opazovala, da Pavla kar z nikomer ne mara govoriti. Še z njo ne. Večkrat jo je poskušala razvedriti, pa ni uspela. In če je prav videla, je ravno prej Pavla dvignila robec na obraz, kakor bi si hotela obrisati znoj, pa je le otrnila solze iz oči. Seveda, Kati ni mogla vedeti, da ji je Pavla že hotela zaupati svojo skrb, pa se je domislila, da bi ciganka, vajena spanja pod milim nebom, nje, ki je dorasla pri skrbnih starših in v samostanu, ne mogla prav razumeti.

Pavlo je bilo rado strah. Sama v temi kar ni upala spati. V temnih nočeh je prižigala doma lučko pred podobo Brezmadežne, bolj da je sebe varovala strahu kakor v počeščenje Mariji.

Razsodba je bila Pavli prisodila tudi vsako leto enkrat temnico s trdim ležiščem. Lansko leto jo je rešil ponižanja in groze zdravnik. Pavla se je zavedala, da bolj iz usmiljenja kakor zavoljo rahlega zdravja. Pa so se kasneje vse kaznjenke sklicevale nanjo in celo grozile, da se pritožijo. Pavlo samo so pa ob vsaki priliki strupeno zavidale. Pavli je bilo večkrat žal, da ji je zdravnikova uvidevnost prizanesla. Za letos se ni mogla nadejati, da se izogne do viška priostrene kazni. Spadel je pa njen grenki dan prav na Veliko noč in Pavla se ga je bala in trepetala pred pretečo temo. Vsaka najmanjša stvar in vsak brezpomemben dogodek sta jo vznemirjala, če sta le zdaleč spominjala na dan vstajenja, ki bo pa za njo dan groze.

Kaznjenke so se veselile priboljška in dobrot velikonočnega blagoslova. Pavla bi si najrajši zatisnila ušesa, da bi ne slišala pogovorov.

Petje na koru v kapeli in že samo skušnje zanj je Pavlo do pred kratkim vedno umirjalo. Smela je stati uvrščena med sestre, ki so pele isti glas. Čutila se je njim enaka. Sestra Serafina, ki je petje vodila, je ni prav nič ločila od nun. Vedela je ceniti Pavline pevske zmožnosti, jih znala v zboru izrabiti in ni varčevala s pohvalo, čeprav se je morebiti tej ali oni sestri zazdelo včasih, da je zapostavljena.

V postnih pesmih je Pavla presegla samo sebe. Iz njenega glasu je donela krvaveča in s trnjem kronana duša, trepetanje pred težkim križem in strašnimi ranami in strah pred obupno osamelostjo ob smrtni uri. Sestra Serafina je dobro razumela, kako kaznjenka Andrejčič preliiva svoje lastno trpljenje v pesmi o trpljenju Gospodovem. Prav zavoljo Pavle, da jo reši nadaljnjega razbičavanja srca in jo opomni na poveličanje trpljenja, se je bila odločila, da čimprej začne učiti velikonočne pesmi.

Po nekaterih sončnih dneh se je bilo vreme spet izprevrгло na slabo. Veter je podil oblake, jih pritiskal k tlom in spet dvigal in tu pa tam prinesel nekaj redkih snežink mimo oken, kakor bi hotel opomniti, naj kaznjenke še dolgo ne pričakujejo pomladi. Žalostne pesmi Jeremije preroka so zbor utrujale, Pavlino bolečino pa stopnjevale do globoko občutenega petja.

Sestra Serafina je ukazala zbrati prejšnje note in razdeliti druge. Pavla je pogledala pesem in njeno besedilo. Pretresel jo je rahel drget. Da ga skrije, je stisnila ustnice. Sestra Serafina je zaorglala, pevke okrog nje pa so zapele:

»Dan presvitli, dan veselja,
srčno mi pozdravljen bod'!«

Niso prav zadele. Sestra Serafina je ukazala ponoviti. Še ji ni bilo všeč. In spet in spet je donelo Pavli na ušesa:

»Dan presvitli, dan veselja,
srčno mi pozdravljen bod'!«

Dasi se niso glasovi zlijali v ubranost, je razbrala iz njih, kako so se kar vsi razživali v upanju na veseli dan. Sama pa ob misli, da bo zanjo Velika noč dan groze in strahu, niti ust ni mogla odpreti. Listi v roki so ji pričeli trepetati. Poprijela je še z drugo, da bi čimbolj prikrila razburjenost. Oči ni upala dvigniti in ni mogla opaziti, kako jo pogleduje sestra Serafina, ki je bila pogrešila njen glas.

»Andrejčič! Zakaj ne požete?«

V besedah sestre Serafine ni bilo prav nič nejevolje, precej pa začudenja. Ni si znala razložiti, kako da prav Pavla, ko je vendar predvsem zavoljo nje odredila veselo pesem, sedaj trepeče in bledi in ji niti odgovoriti ne more. Sestra Serafina ni marala razgrebati vpričo drugih skrivnosti svoje najboljše pevke. Ob priliki jo že povpraša. Da pa popravi svojo prejšnjo besedo, je brž odločila: »Sicer ste pa vse utrujene. Naj bo za danes dovolj.«

Pavla je drugekrat pobirala note. Takrat je komaj vedela, kdaj je svoje oddala. Kako je pa prišla na svoj dnevni prostor v šivalnici, se pa ni več spominjala.

Pavla se je zazrla v sončno stran dvorišča, kakor bi se hotela za čas bližajoče se teme zvrhano naužiti sončne svetlobe. Likalnik je zastal in pričele so jo ščemeti oči. Zamizala je.

»Gospa!«

Pavla se je zdrznila in sunkoma dvignila likalnik. Kakor blisk jo je preletel strah, da je sesmodila oltarni prt, ki ga je likala. Ciganka Kati pa naj bi jo bila prišla potihoma svarit. Pa prt ni bil niti nič zarumenjen. Le likalnik je precej globoko odtisnil v belo platno svojo

podolgovato obliko. Kati ji je pa prinesla, da ji čim bolj olajša delo, namesto že precej shlajenega, ravno prav razbeljeno železo. Pavla se ji je zahvalila. Rekla bi ji bila rada za izkazano pozornost še kako prijazno besedo, pa je bilo med delom strogo prepovedano govoriti. Bi utegnila sestra obe ukoriti.

Kati se je nasmehnila in odšla nazaj na hodnik, Pavla je pa pričela opazovati prt, ki ga je likala. Prebrala je z rdečo nitjo uvezen napis na prednji strani:

MARIJA POMAGAJ

Kar nič ni dvomila, da je prt z Marijinega oltarja na Brezjah. Hotela se je pa do kraja prepričati. Pogledala je na vogale in po zaznamovanju dognala, da se ni zmotila. Pavla se je spomnila, kako se je bila med potjo v Begunje na postaji Otoče namenila, da se bo predvsem priporočala Materi božji na Brezjah, katere podoba je bila nastala iz Layerjeve zaobljube v ječi. Poočitati si je morala, da je svoj sklep kaj slabo izpolnjevala. Ni dosti manjkalo, da bi bila celo skvarila prt, ki ga je Mariji v zahvalo sešila Bog ve katera roka.

Da svojo raztresenost vsaj malo popravi, se je Pavla lotila z vso vnemo dela. Zamislila se je, kakor bi pobožno molila. V perišnici so cokolale kaznjenke, čofotala je voda in drsala je monga. Pavla pa je slišala samo ptičko, ki je drobno pela nekje na vrtu.

Sestra Kleofa je prišla ponadzorovat do konca zlikan prt. Bila je že od nekdanj tako vneta za lepoto in blesk cerkvenega perila, da je vedno znala najti kako napako in zlepa ni rada pohvalila. Pavlo pa je: »Andrejčič! Ste se mar zavedali, komu v čast se bodo brale maše na tem prtu?«

Pavla ni marala prikrivati svojih prejšnjih misli in je priznala: »Sem se. Materi božji na Brezjah.«

Sestra Kleofa jo je pogledala. Nič hinavščine ni mogla izslediti v očeh kaznjenke Andrejčič. In odkrito ji je želela: »Naj vam Marija povrne!« Ona sama je pa Pavlo tako odlikovala, da ji je zaupala likanje prta za na glavni oltar domače kaznilniške kapele.

Drobne vezenine so zahtevale dokaj pozornosti. Pa so kljub natančnemu delu uhajale Pavli misli z dvorišča v kapelo, v kateri se je zadnje čase zgoščevalo življenje njene duše in drhteče utripanje srca.

Pavla si do predkratkem ni znala razložiti živo pobarvanega in z Jezuškom vred zlato okronanega kipa Matere božje v oltarju. Najbolj jo je motilo srebrno srce na prsih Marije. Če bi bilo obdano z žarki, bi nič ne dvomila, kaj naj pomeni. Da ni dar v zahvalo, je sklepala iz tega, ko ni nikjer mogla opaziti kakega prstana ali verižice, kakor jih imajo navado obešati na nekatere Marijine podobe drugod. Sicer pa. Naj bi se mar kaznjenke zahvaljevale za dolga leta vsiljene jim pokore?

Na tiho nedeljo, pred zagrnjenimi križi, je pa kurat Janez Bizjan v pridigi pojasnil, kaj pomeni Marijin kip s srebrnim srcem na prsih v oltarju kaznilniške kapele. O trpljenju je govoril. O zasluženem, ki si ga človek nakoplje z grehom, katerega početnika sta bila Adam in Eva, in o prostovoljno prevzetem trpljenju, ki je zadostovanje za grehe drugih, za kar nam je dal nedoumljiv zgled sam Gospod Jezus Kristus. Vsem, ki hočejo biti njegovi, je naravnost povedal, naj vzamejo križ na rame in naj hodijo za njim. Da so te besede najvišja življenjska modrost, je s pridvignjeno roko poudaril gospod. Večina kaznjenk ga je zamišljeno poslušala. Tatica Lovšin pa je prisiljeno zakašljala, kakor bi hotela vse naokrog opozoriti na svojo miselnost, po kateri je vse drugo razen pridobivanja bogastva in telesnega uživanja in morebiti še malo hvale, prazne marnje.

Pavli je pridrsel likalnik do kroga na sredi prednje strani prta. Jagnje božje z bandercem je bilo uvezeno v njem. Če bi skrbno izdelano podobo količkaj zagladila, bi ji bilo hudo, skoraj kakor bi storila greh. Priklicala je misli iz kapele nazaj k delu. Onstran zlikanega kroga pa so ji spet ušle poslušat pridigo na tiho nedeljo.

Da hodi zunaj v svobodi, posebno v tako zvanih boljših krogih, je odkrito priznal gospod kurat, dokaj žensk, ki precej bolj spadajo v Begunje kakor pa marsikatera izmed kaznjenk. Pa se znajo, navadno jim pa drugi pomagajo, in celo sodniki so vmes, izogibati roki pravice. Roki božji se ne bodo. Vržene bodo v temo, kjer bo jok in škripanje z zobmi. Obsojenke pa naj poskušajo svojo kazen posvetiti z dobrim namenom v zadostovanje za greh.

»Utegne tudi biti, da je katera izmed poslušalk res po nedolžnem obsojena,« je po kratkem oddihu nadaljeval gospod kurat. Pavla in Kati, ki sta stali tesno druga ob drugi med pevkami na koru, sta se obe hkrati zganili in drgetanje druga od druge tudi občutili. Tako jasno si nista še nikoli povedali, da sta res po nedolžnem zaprti. »Da pa naj take,« je izpodbujal prijazni glas s prižnice, »obrnejo vsiljeno jim pokoro v zadoščenje za lastne grehe drugih, kakor je tudi Kristus za druge trpel.«

Ciganka Kati in Pavla sta se spogledali. Ne bi se smeli. Videla je sestra Serafina. Namesto da bi ju posvarila, se jima je pa nasmehnila. Obema se je zdelo dobro. Kakor bi jima pogledala v duši in razbrala, kako napak so razsodili sodniki.

»Ozrimo se pa z mano vred vsi,« se je bil razvnel gospod kurat, »v Marijo Zmagovalko, ki nas gleda s svojim ljubljnim Sinom v naročju raz oltar. Zavetnica je posebne bratovščine za spreobrnjenje grešnikov. In grešniki smo vsi. Marija Zmagovalka! Prosi za nas grešnike! Izprosi nam, da nas ne bo vezal greh, pač pa ljubezen.«

Gospod je premolknil, znižal glas in povedal zgled: »Prvi kurat v begunski kaznilnici, doktor Jeglič, sedaj kanonik vrhbosanskega kapitlja v Sarajevu, je napisal na list imena vseh kaznjenk, imena vseh paznikov, vse sestre in sploh vse, ki so bili takrat v tej hiši. In tudi sebe. Ta list pa je zaprl v srebrno srce, ki se blesti na prsih Marije, in je še danes v njem. Poudariti je hotel, da smo vsi v hiši ena družina, ki naj se vsak zase pa vsi skupaj borimo za krono zmage. Amen.«

Konec pridige so kaznjenke poslušale s pridržano sapo. Celo Lovšin ni več pokašljevala. Le glas gospoda kurata je donel z visoke prižnice med raznobarvne rute kaznjenk in med bele kornete nun. Ko je še ta utihnil, je kapela zahrumela. Nad tristo žensk je poklekovalo k molitvi. Zrak se je razgibal in zatrepetala je večna luč in plamenčki prižganih sveč na oltarju.

»Cin, cin, cin,« se je oglasil zvonček ob prednjih vratih. Za ministrantom, paznikom Antonom, je resno zamišljen prišel pred oltar gospod kurat. Na koru so se oglasile orgle. Po kapeli pa je zajokala pesem nad trpljenjem Gospodovim. Vsako, le malo vajeno uho, je jasno razločilo glas kaznjenke Andrejčič.

Pavla je prt za na oltar Marije Zmagovalke dolikala. Sestra Kleofa jo je spet pohvalila in ji je izkazovala svojo naklonjenost na ta način, da jo je poslala samo brez spremstva prek dvorišča v kuhinjo po čisto, gorko vodo. In da se nič ne mudi, je pristavila. Pavla je bila vesela zaupanja in je tudi prav razumela, da ji je sestra Kleofa naklonila nekaj odmora. Vzela je vedro in odšla. Dasi okrog in okrog obdana z visokimi zidovi, je občutila drobec svobode.

Ob zvezdnati gredici v ožini dvorišča, zasajeni z raznobarvnimi hijacintami, se je ustavila. Ni se mogla premagati. Sklonila se je in povonjala temnomoder cvet. Pa že jo je zamotila kamnitna plošča, vzdana nad dokaj nizek in ozek stranski vhod v graščino. In je brala zgoraj na izklesanem traku latinski napis, pod njim pa letnico o obnovitvi graščine:

SI DEVS PRO NOBIS — QVIS CONTRA NOS

15 M 37

IN GOTTES PANDT
ZVM STAIN GENANT
DEN LAMBERGERN PEKANT
ERPAVT VON NEVEN
DVRH DARGEVNG JACOBEN
VON LAMBERG HANT
GOT GEBS GLIGCH

Pavla se je bila tako zaverovala v razvozljanje napisa, da ni slišala korakov, ki so se ji od zadaj bližali. Šele ko je tik za njo zahreščal pesek, se je obrnila in zagledala gospoda kurata: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!« je brž pozdravila. »Na vekomaj. Amen!« se ji je dobrohotno nasmehnil duhovnik v črnem talarju in koj vprašal: »Andrejčič! Pa tudi razumete, kar ste prebrali?« Pavla je čutila, da bi jo bil gospod rajši nagovoril z gospo, kakor pa da jo je po predpisih imenoval po pisanju. Zdelo se ji je dobro. Dvignila je pogled kakor v doraščajočih letih, ko je stala v Škofji Loki vsa razveseljena pred samostanskim duhovnim očetom. Oko ji je zablestelo. Dekliško mladostno je odgovorila: »Staro nemščino sem doumela, latinsko pa ne znam.«

Kurat Bizjan je pokazal s prstom na zgodovinsko ploščo, s preudarkom prebral latinski napis in ga koj tudi razložil: »Si Deus pro nobis, quis contra nos. Če je Bog z nami, kdo upa biti zoper nas!«

Še je hotel nekaj pristaviti, pa ga je Pavla prehitela: »Do dna razumem, prečastiti.«

In kakor bi potožil nad tistimi šolanimi sodobniki, ki jim je bilo zaupanje v Boga prazna beseda, je kurat Janez Bizjan zamišljeno pristavil: »Globokoverni so bili včasih lastniki graščin.«

»Gott gebs Glück — Bog daj srečo, se mi zdi, je bilo življenjsko geslo Jakoba Lamberga,« je vprašujoče pripomnila Pavla.

»Je bilo,« je pritrdil kurat. »In je zidal in gradil in si pridobil čast in oblast in se ni prevzel. Kar pogledaj, kako govori dvanajst let kasneje.«

Kurat je odvedel Pavlo nazaj na notranjo stran mogočnega vhoda na dvorišče graščine. Pod uro se je spenjalo med modrimi in črnimi barvami na grbu Lambergov dvoje jeznih psov. Na plošči zgoraj pa je bilo vklesano:

ANNO DNI
MDXLVIII

Za vsemi naslovi pa vitez Jakob Lamberški, tistočasno vladarjev namestnik na Kranjskem.

WVNSCHT SEIN NACHKVMEN
ZVR SEEL LEIB EER VND GVET
ZV WANDLEN IN GOTES HVET

Sebi pa želi

GOT GEB GLVCKHSALIG END

Kakor bi gospod kurat hotel, naj Pavla sama razmišlja, je pozdravil in odšel. Pavla ga je še slišala, kako počasi stopa po zavutih stopnicah, klesanih iz zelenega kamna, v svoje stanovanje. Najraje bi bila stekla za njim in mu zaupala, da se ona prav zato pokori v nekdanji graščini

vernih Lambergov, ker njen mož, doktor Filip Andrejčič, komaj še veruje v Boga. Prazno leseno vedro v roki je postalo težko, kakor bi bilo do roba napolnjeno s svincem. V kuhinjo je skoraj pritekla. Nazaj grede cvetočih hijacint na zvezdnati gredici niti videla ni več, nikar da bi se pri njih ustavila.

Iz vedra se je kadila goraka sopara. Mimogrede se je Pavla še enkrat ozrla na napis pod grbom. Nehote je zaprosila: »Bog daj srečen konec!« Kakšen in česa konec misli, pa ni vedela.

Pavla je spet razgrnila po mizi predse oltarni prt. Bil je preprost in kaj majhen. Ni je mikalo, da bi dognala, od kod je. Komaj je nekajkrat potegnila z razbeljenim likalnikom po trdem, doma tkanem platnu, se je prej veder obraz kaznjenke Andrejčič omračil. Pavla je čutila, kakor bi se ji izza temnega likalnika votlo režal v obraz strah pred temnico na dan velikonočnega veselja.

Še so peli ptiči na vrtu. Pavla pa je slišala samo čofotanje mokrega perila. Bilo ji je hudo, kakor bi jo kdo udarjal po glavi. Dobro, da je likala preprost prt od Svetega Petra na Gori, ki ni zahteval kar nič pažnje.

V kapeli so bile prižgane vse luči. Skozi okno je sijalo pomladansko sonce. Raz strop so nepremično gledali Dobri pastir in štirje evangelisti. Pred oltarjem sta pa gospod kurat in begunjski gospod župnik prepevala psalme.

Kaznjenka Pavla Andrejčič je stala med pevkami na koru. Tresle so se ji noge. Zbala se je, da se sesede. Oprijela se je za orgle in zamižala. Zavedela se je, da bi ležala v bolnišnici in bi velike sobote ne bila dočakala na oddelku, ko bi se ne bila pri velikonočni spovedi gospodu kuratu vsa razodela. Po srečanju in razgovoru pred napisi na dvorišču ni zmogla več se še dlje potajevati.

Skrbelo jo je, da bo gospod kurat nejevoljen zavoľjo več kot celoletnega prikrivanja, se mu je pa obraz razjasnil, kakor bi hotel reči: »Prav sem domneval, da si nedolžna.«

Ponudil se je, da jo reši ječe, če mu Pavla izjavi izven spovednice, da ni kriva.

Ne, ne, ne. Pogubila bi moža in osramotila sebe z očitkom, da ni znala nesti križa do konca.

»Odrešila bi pa očeta in mater,« je ugovarjal spovednik.

Pavla se je zgrozila. Pa je začela kakor otrok moledovati, naj bi gospod kurat obvestil očeta, če bi res legel na smrtno posteljo, o hčerini nedolžnosti.

Kurat Janez Bizjan ni odbil prošnje. Le pripomnil je, da bi kaj takega pač ne bilo tako preprosto in pa da se že še pogovorita, če bo res skrajna sila.

Pavla se je oddahnila. Pa jo je vprašanje, če je njen mož, doktor Andrejčič, vreden tolikih žrtev, še bolj pritisnilo k tlom. Spomnila se je, da gospod kurat gotovo pozna Filipa vsaj iz prerekanj po časopisju, ki so se morda, odkar ona več ne more slediti zunanjemu življenju, še bolj zaostri. Po dokajšnjem premolku je odgovorila: »Mislím, da je vreden.« Pavlin šepetajoč glas je bil poln dvoma.

Vendar je Pavla naslednje dni čutila polajšanje svojega bremena in je zdravniku sama izjavila, da se smatra sposobno za temnico. Sedaj pa, ko je stala skoraj tik pred njenimi vrati, je omahovala, da se je morala oprijemati.

Sestra Serafina je sedla za orgle in zbor je čakal pripravljen, da na njen mig zapoje. Pred božjim grobom se je nizko, kakor bi res vstajala iz globin, oglasila aleluja. Pavlo je stisnilo v grlu. Njen glas je bil votel, moten in ubit. Pa se je premagala dobri sestri Serafini na ljubo in je kljub temu zapela:

»Zveličar naš je vstal iz groba,
vesel prepevaj, o kristjan.«

Pavla je hodila pred nebom, ki so ga nosili pazniki, in ni videla ne angelcev, naslikanih na stropu, ne Amorjev s polnimi tuli puščic na stebrih, mimo katerih je šla po stopnicah navzdol. Večno zaklenjeni izhodi iz jetnišnice so bili na stežaj odprti. Za kipcem vstalega Zveličarja se je vila procesija mimo častitljive grajske lipe, skozi drevored in za vrtovi čez mostiček na travnike in zavila pri kapelici pod hribom nazaj po drevoredu. Kakor svobodni so hodili praznično oblečeni pari kaznjenk, le tu pa tam se je na robovih pod Svetim Petrom zalesketal bajonet. Orožniki so zdaleč pazili, da bi katera izmed kaznjenk ne ušla.

Pavla se je opotekala v zboru in pela, pela, pela, dokler ji na povratku tik pri kamnitni mizi ni vzela glasu pesem:

»Dan presvitli, dan veselja,
srčno mi pozdravljen bod'.«

Nevede se je prijela za roko ciganke Kati, ki je isti hip tudi obmolknila.

Minilo je vstajenje v kaznilnici, zvon pa je že vabil k vstajenju v župni cerkvi. Počili so topiči in strelji so odjeknili od gora. Potrkavanje je zadonelo iz lin, se razlilo čez oživljajoča se polja in pribrenelo tudi v zadnji kotic kaznilnice. Obmolknilo je prav takrat, ko je kaznjenka Pavlina Andrejčič stopila pred sestro Huberto z dvema odejama pod pazduho na dolgi spodnji hodnik. Nog skoraj ni mogla več privzdigovati. Na koncu hodnika, ko je zavila k samotnim celicam, se je okrog vogala

opotekla. Sama ni vedela, kdaj je zdrknila na kolena in s povzdignjenimi rokami zaprosila: »Sestra Huberta! Ne v zadnjo celico. Tam straši.«

»Vas v zadnjo celico!« Sestra Huberta je bila kar užaljena: »Do smrti bi si ne odpustila. V to vstopite. Ne bo tako grozno.«

Pavla se je ozrla po lesenih tleh. V kotu je stal vrč vode, poleg njega pa hlebček kruha. Nezakurjena peč je bila čudno okrogla. Nalagalo se je vanjo s hodnika. Pošastno se je režala za njo vdolbina za nočno posodo, od zunaj zaklenjena s težko ključavnico. Okno, visoko pod stropom, je bilo zatemnjeno z močnimi lesenimi naoknicami.

Pavla je vstopila. Nuna ji je pomagala razgrniti odeji. Pavla je obstala na njih robu. Slišala je še opomniti sestro: »Andrejčič! Če se vam bo zdelo, da vam je neznosno hudo, vam svetujem, da molite.« Pavla je samo prikimala.

Skoraj neslišno je odšla sestra Huberta. Vrata je zapirala počasi. Zarožljali so ključi in zastrla se je še linica v vratih, skozi katero je prihajal zadnji žarek svetlobe. Zunaj je bil še dan. Pavlo pa je zagrnila trda tema. Pokleknila je, padla na obraz in zaihtela: »O Bog, o Bog, o Bog.« Vlile so se ji solze in glas ji je zadrgetal: »Fiiilip!«

Na Veliko noč ob šestih zvečer je prišla Pavlo, ki je bila bolj mrtva kakor živa, rešit iz temnice bivša njena sošolka sestra Ksaverija. Obe sta glasno jokali. (Dalje.)

Tone Čokan | Postaja na romanju

Romarsko palico sem ob duri prislonil in v tvojo tiho stopil
domačijo.

V sobi biló je, kot da bi daljni zvonovi v majski mrak peli
mirno Ave Marijo.

Na mizi je vabil kruh bel, ogenj žarel je v kaminu.

Po sobi je plaval vonj po roženkravtu in tebi in opojnotrpkem
rožmarinu.

Kot žlahtno kadilo pred božjim oltarjem so se dvigale
najine misli v molitvi vdani.

Nama biló je, kot da nič, nič okoli naju s tega svetá ni.

Pa če romarsko palico vzel bom kdaj zopet v roké,
če se mi cilj bo zopet odmaknil za daljne, večerne goré,
me vabil bo kruh, me opajal bo vonj, videl kamina bom svit,
najine misli spredaljne, vse, vse ostalo bo v meni živó
kot spravljičen privid.

Vinko Beličič | Labodje pesmi

Mesečina

Položi mi v naročje glavo,
ti lučka moja čudodelna!
Zamiži, več ne glej v bliščavo —
zašlo je sonce, rosa pada ...

Večerni svit ... Zvonovi, kosi
pojo vse lepše, slaje, tiše.
Zaspi na srcu, ki te nosi
med vriski, med solzami, ljuba!

Oblačkov čreda nad gorami
se v zarji koplje, v noč izginja.
Zasanjaj ... Vigred se že dramí,
zaljublja se v nebeške zvezde ...

To zemljo, ki nam daje cvetja,
ta veter, ki nam prsi širi —
o sanjaj, topla od zavzetja,
o sanjaj, trudna od ljubezni!

Prelestno zagrinjalo raja,
nebo, v prosojnih je meglicah.
O sanjaj: ljubi tvoj odhaja —
o sanjaj, da se boljši vrne!

Oblaki v beli mesečini
hite ko misli v nedoglednost.
O sanjaj, da sva na strmini,
o sanjaj, da sva blizu vrha!

Romanje

Opojno mila noč se je zgrnila
v brezvetrju, o ti ljubezni moje prapor snežnobeli!
Brezkončna pesem čričkov mi je krila
srca povezala z otožjem, da ne morem iz globeli.

Med kutinami zdaj medlim v otavi,
med slivami drhtim, ko sveža rosa mi lase prepaja.
Po stezah mimo trtij, po dobravi
se bližaš... in srce nemi ob žarkih tvojega smehljaja.

Ne morem govoriti, ker sem truden
od koprnenja, o preljuba, in ne morem te objeti,
preveč ob čričkih sem in zvezdah buden,
začuden in vznemirjen nad skrivnostno čistimi obeti.

O živa luč, iz ječe me telesa
popelješ na veselo goro? Med akacijevo cvetje?
In v majske zore? Dušo mi pretresa
minulost in nesanjano, a glej — rojeno mladoletje.

Vodnica čudežna, otmi me smrti!
Že pozna ura bije, čričkov himna je vse bolj mrliška.
Vsi poti do srca so ti odprti,
daj roko, pojdiva na sveto goro, deklica deviška!

Privid

V vinogradu sediva na pečini,
o pastirica z naših gorskih trat.
Tu si zgradiva dom, v neba jasnini
se cvet osuje za najboljši sad.

Pod jablano vsa topla in objeta,
o plamenica žalostnih noči.
Tu zibka bo, ob njej dišeča meta,
strnad bo pel: či-či-či-či-či-riii.

Na njivici za roke se drživa,
o mučenica tihih, temnih stisk.
Tu, kjer se vigredi jesen odziva,
bo pesem najina, bo smeh in vrisk.

Okleni, še tesneje me okleni,
znanilka najinih slovesnih dni!
Poljub ti na srce, ki vsa si v meni...
Za vso to luč poljub ti na oči!

Ko zvezde sijejo, polnoč se bliža
in v travo se vrtinči prvi list,
smehljaj tvoj mili čutim izpod križa
in sem ko majska zora jasen, čist.

Oktober 1939

Tišina je vsa polja, gozde, griče
pretkala z najmilejšim snom.
Spremila sva na pot nemirne ptiče,
vrnila se na topli dom.

Za rôke te držim ob temnih vratih
in čutim bitje mladih žil —
in slišim šelestenje listov zlatih,
ki so dosegli zadnji cilj.

Ne gledam ti v oči, ker so prejasne
za žalost mojega srca.
Zazrl sem se v pokrajine brezčasne,
ko mrzli dež vsevdilj šumlja.

Pri Visli in ob Renu in na morjih
je umrla tisočem pomlad.
Nič več se jim ne toži po obzorjih,
ni več poti do ljubih vrat.

Rotim te: Bodi luč mi neugasljiva
v tej težki uri golih trt!
... Jo čutiš? V soncu kliče plodna njiva ...
Bo setev, žetev? Ali smrt?

Zvezdam

Premile zvezde, najine prve priče,
ko se ljubezni je porajala skrivnost:
nocoj vas gledava gredé čez griče
iz včeraj v jutri in vse dilj.

Vesoljstva božje lučke, živo cvetje
brezkončne vigredi, neštete, kamor seže oko:
pod vami so se družili v objetje
in sanjali svoj majski sen.

V prosojnem snegu se upogibajo drevesa ...
in na zamrzlih finskih jezerih drhti mladost:
najlepše rože smrt vsevprek raztresa,
potrgane iz kipečih src.

Zasute so oči, ki v vas so zrle,
ko lica uživala so ljubega dekleta dih.
Nikoli več ne bodo se odprle,
nad njimi bo le vonj cvetic.

Nocoj vas gledava in se smehljava,
kako je diven svet, poljubljava se na oči.
A pot se daljša ... širi se planjava ...
O zvezde, kam gre najina pot?

Jože Dular | Žganje

Klavžnik je bil tisto jutro na moč osat. Prav kakor teman oblak sredi soparnega popoldneva, ko človek ne pričakuje ničesar drugega kot to, da bo vsak hip zagrmelo in treščilo iz njega. Druge dneve je bil ob tem času že dobro uro s hlapcem v hosti, od koder sta vozila rklje na žago. Danes je pa kar naprej motovilil iz kuhinje v sobo in od tam spet v kuhinjo. Žena se mu je plašna in brez besede umikala izpod nog, ko pa je z nerodno kretnjo zbil z mize prazno latvico na tla, se le ni mogla več zdržati.

»Kaj nimaš oči, da mi tukaj napravljaš črepinje? V hosto pojdi rajši, saj vidiš, da te hlapec čaka!«

»Daj mir, ženska, ko ne veš, zakaj gre! Nikamor ne bova šla! Rklji bodo že počakali!« je jezno metal besede iz sebe.

»Kaj te je pa spet obsedlo?«

»Nič! Hlapcu reci, naj pripravi konja in voziček! Na občino grem in v mesto na glavarstvo! Bom videl, če bo enkrat red tod okoli, ali ga ne bo!«

»Jezus, Marija! Jure, se ti meša?«

»Meni ne, kvečjemu Frlugi! Pol vasi ti je že spravil na svojo stran! Sušilnica za sadje nam je bila obljubljena, čisto zmenjeno je bilo, da jo še ta teden pričnemo graditi, pa ti ta vražji koritar vse skupaj odrine po vodi! Seveda, tri žganjarske kotle ima, pa mu smrdi, da bi se mogoče brez dela prašili v ropotarnici!«

»Jure, pusti to stvar! Kaj se boš sam gnal, če je večina proti.«

»Zato, ker jo je nahujskal in podkupil! Tretjino manj bo zahteval pri litru kot lani, samo da bodo še vnaprej kuhali žganje pri njem!«

»Pa ga naj, če so tako neumni! Za naše bomo že na peči nasušili sadja, kot smo ga še zmerom.«

»Smo ga, pa ga zdaj ne bomo več! Sušilnico moramo dobiti! To, kar počenja Frluga in njegov, ni samo neumnost, ampak greh! Pravi greh, ti pravim! Sadja je toliko, da se veje lomijo, pa ga hočejo spraviti v vino in žganje. Boš samo videla, koliko krvavih butic bo spet letos! Še treznemu ne bo ponoči varno hoditi okrog. Malo bo stopil po cesti, pa mu bo že kol pel po hrbtu. Saj veš, kaj so storili lani s Primoževim? Ne bi mu bilo treba iti pod zemljo, da se tisti večer niso napili pri Frlugi.«

»Bog se ga usmili!« je vzdihnila žena. »Pa kako nanagloma se je vse izvršilo. Malo prej je bil še na dvorišču, čez pol ure so mu pa že zvonili.«

»No, vidiš? Ne samo zavoljo nas, zavoljo vseh je treba s to stvarjo priti na čisto. Saj bodo ljudje vsi ponoreli, če bo šlo tako naprej.«

»Prav nič dobrega nas ne čaka!«

»Nič! Zato pa grem k županu in na glavarstvo. Podporo za sušilnico naj dajo! Pa h kmetijskemu referentu bom stopil in mu povedal, naj pritisne Frlugo. Kotle naj mu vzamejo, saj ni treba, da bi delal celo kupčijo z njimi!«

»Jure, nikar!« je zaskrbelo ženo. »S Frlugo čim manj! Še stori ti lahko kaj, če mu boš to naplel.«

»Kaj mi bo storil? Mi kaj more?«

»Ga še ne poznaš, kakšen je! Če ti ne bo škodoval sam, bo pa koga najel. Kaj vse ne naredi pijan človek za denar!«

»Nič mi ne bo naredil, prav nič!« je Klavžnik urno odrinil njene zaskrbljene besede. »Nekaj moramo vendar ukreniti! Že to pot, ko je vso stvar s sušilnico potlačil, mu je zrasel greben čez mero, če se mu pa še zdaj nihče ne postavi po robu, ga pozneje še oblast ne bo ukrotila!«

Trdo je stopil po kuhinji in skozi vrata zakričal hlapcu, naj pripravi voziček, da se potegne v mesto.

»Jure, nikar!« ga je spet poprosila žena. »Manj ko imaš opravka s Frlugo in njegovimi, tem bolje bo zate in za nas. Saj vidiš, da jih je sama zavist, odkar gre nam malo bolj po sreči.«

»Briga me!«

»Tebe ne, mene pa! Jih že kar vidim, kako bodo spet stegovali jezike, če ti bo spodletelo. Za hišo se rajši zanimaj!«

»Občinski odbornik sem! Najprej vas, potem hiša! Me razumeš?« je kar srdito odsekal nazaj in stopil v kamro.

Žena je globoko vzdihnila in prinesla iz kota metlo in smetišnico, da pospravi lončene črepinje. No, še tega se zdaj manjka! Saj bi razumela moža, če bi se gnal za svojo korist, če bi mu vsa stvar vsaj malo hasnila. Pa se ji je zdelo, da vsega tega prav nič ni treba. Zakaj ne bi pri njih še zanaprej sadje sušili na peči, kot so ga do zdaj? Še vsako leto so ga imeli njuni otroci zadosti skozi do takrat, ko so dozorele prve češnje. Pa ga bodo imeli tudi zdaj in drugo leto in še potlej, če bo le Bog dal, da bo drevje dobro obrodilo. Frlugo in druge pa naj pusti pri miru! Če nočejo skupne sušilnice, je pa nočejo! Kaj zato, če jo imajo drugod! Saj imajo drugje tudi elektriko, pa je pri njih le nimajo!

Jezno je zamahnila z metlo, da so ji črepinje odletele izpod nog. Potlej pa jih je skoraj togotna spravljalas spet skupaj in šarila z metlo pod omaro, kamor so odleteli posamezni kosci. Kaj se ne bi jezila, ko pa je čisto odveč ta nova skrb, ki si jo njen mož po sili rine na glavo.

Klavžnik je v zakmašni obleki stopil iz kamre. Še kratko suktno, ki je visela na podboju, je vrgel čez rame, da ga ne bo mrazilo na vozu, potlej pa je za trenutek obstal pred ženo, kot da bi še enkrat pomislil, če se je res vredno voziti v mesto ali se ni.

»Grem, kot sem rekel, na občino in na glavarstvo! No, sicer bom pa že videl!« je dejal nekam odmaknjeno in sam zase.

»Seveda boš videl, ko ti bodo drugi odprli oči!« se žena ni mogla premagati.

»Jaz jim jih bom odprl, me razumeš? Vsem bom odprl oči! Frlugi pa še posebno! Tako na široko, da se mu bo še ponoči bleščalo!« se je nenadoma razvnel. Popravil si je suknjo, ki mu je zlezla z desne rame, in stopil čez prag na dvorišče.

Ko je počil po zraku bič in je voziček oddrdral na cesto, je žena zgrabila smetišnico s črepinjami in jih v velikem loku zagnala prav v sredo dvorišča. Sama ni razumela, čemu je to storila. Pa saj tudi moža ni mogla razumeti, to pot prav zares ne!

Klavžnik je bil na županstvu in pri kmetijskem referentu. Na obeh krajih so ga poslušali, malo zmajali z glavo in mu dali nekaj nedoločnih obljub. Tako lahko in gladko le ni šlo, kot si je prej mislil. O kakšnem stopanju na prste Frlugi referent prav za prav ni hotel dosti slišati. Žganjekuha je zaenkrat na kmetih dovoljena vsakomur in prosta davka, če pa morda Frluga dela kakšne nedovoljene kupčije ali kaj podobnega, se mora pa Klavžnik čisto drugam obrniti in ne nanj. Sam lahko ugotovi le to, da je žalostno, ker so ljudje tako samogoltni na pijačo, da jim je več za žganje kot za suho sadje, in da bo nekaj pač treba storiti, če ne zdaj, pa vsaj drugo leto, če bo spet tako dobra letina, kot je bila letos. Klavžnik je sicer ugovarjal, da je sadje po večini še na drevju in ni nikakor nič zamujenega, če dobe takoj podporo. Ko pa ga je referent vprašal, kdo bi jo prav za prav želel, in mu povedal, da je na banovini že na kupe prošenj zavoljo sušilnic in da imajo, kot vse kaže, pri teh prošnjah še največ uspeha sadjarska društva, je prišel Klavžnik v resno skrb. Sam nima denarja, da bi postavil sušilnico, podporo pa bi dobil morda šele čez pol leta, če bi mu jo sploh dali. Zato ni kazalo zaenkrat nič drugega, kot da se zbero pametni kmetje skupaj in ustanove sadjarsko društvo. Težko bo, to ve sam, toda zaenkrat bo ta pot še najprimernejša. Ko pa mu je referent obljubil, da bo sam prišel na ustanovni občni zbor, kjer bo ljudem razložil vse potrebno, je bil Klavžnik kar zadovoljen. Še to nedeljo jih bo sklical skupaj, v ponedeljek mu bo pa že lahko sporočil, kakšne pameti in volje so.

Tako se je Klavžnik tisti dan še dovolj prijaznega obraza vrnil iz mesta, kljub temu, da se je vsa stvar zasukala nekoliko drugače, kot si je prej sam predstavljal. Posebno zavoljo Frluge mu je močno hodilo navzkriž. No, pa saj bo navsezadnje novo društvo, če bo zares ustanovljeno, tudi njega precej oplazilo. Samo pričeti mora! Potlej se bodo tudi Frlugovi kotli sami od sebe posušili.

Klavžnik je resno začel. Od hiše do hiše je hodil, povprašal malo po vremenu, živini in pridelku, potlej pa je precej napel pogovor na sadje in sušilnico. Težko je šlo. V dveh dneh je dobil komaj štiri kmete na svojo stran, a kaj je bilo to v primeri z dvainpetdesetimi številkami, ki jih je štela vsa vas. Z njim vred komaj desetina, pa še ta slaba. Kot da bi se vse zaklelo proti njemu. Saj tistim bajtarjem, ki so imeli za hišo in ob zelniku nekaj skrivenčenih češpelj, niti zameril ne bi, ko pa niso imeli kaj sušiti in vrh tega jih je še Frluga tiščal v precepu s tistim žganjem in vinom, ki so ga imeli zapitega pri njem. Toda da se bodo celo tisti, ki so bili pred mesecem še vsi goreči za sušilnico, tako naenkrat ohladili, tega le ni pričakoval. To so bili pač svoje vrste ljudje in marsikdo je sicer vedel, da je ta stvar dobra, toda njegov ponos mu ni dal, da bi se upognil. Sprva se je res hitro ogrel za sušilnico, potlej je Frluga vse skupaj zmešal in je bil tudi on proti, zdaj pa naj naenkrat spet na ves glas zahteva sušilnico. To vendar ne gre! Besedo mora držati, čeprav je neumna. Bo rajši počakal, da bo videl, kaj bodo drugi storili.

Klavžnik in njegovi pa kljub temu niso odnehali. Še bolj zagrizeno so pritisnili na sosede, tako da so tisto soboto, preden je bil sklican skupni sestanek, imeli že tretjino ljudi na svoji strani. Frluga je besnel, na vse kriplje se je trudil, da bi obdržal okoli sebe čredo, ki se mu je zmerom bolj raztepala narazen. Ljudje pa so govorili dvoumno, zdaj so bili za sušilnico, zdaj zopet proti, tako da nazadnje niti Frluga niti Klavžnik nista vedela, ali se njuna stranka množi ali drobi.

Drugi dan je bila nedelja in razburjenje in negotovost je še narasla. Vse je bilo razdraženo kot mravljišče, če dregneš vanj s palico. Do večera, ko se bodo zbrali pri Trtniku, so morali izrabiti vsako minuto. Slehernega glasu, ki bi nasprotniku pomagal do zmage, je bilo škoda.

V poznih popoldanskih urah se je vse skupaj nekoliko poleglo, toda vsakemu se je zdelo, da je to le tišina pred viharjem, ki se bo razvnel še tisti večer. In res so se prêcej, ko je zazvonilo avemarijo, od vseh strani podvizale temne sence k Trtniku. Ni še cerkovnik spustil vrvi malega zvona, s katerim je pozvonil k svetemu Florijanu, da bi vso vas varoval požara in njene prebivalce pregorečih strasti, pa je že bila vsa prostorna Trtnikova soba polna mrkih in razvnetih obrazov, tako polna, da so se možje v gneči že suvali s komolci in so morali zadnji prišleci ostati že med podboji in zunaj v veži. Bilo je že zdaj toliko šumenja in hrupa, ki so ga delali Frluga in njegovi okajeni pristaši, da je Trtnik prinesel vse tri zvonce, ki jih je pozimi natikal konjem na njihovo opremo, da jih je z njimi nazadnje vendarle preglasil in naredil za silo mir. Komaj pa je spregovoril Klavžnik, je znova nastal hrup, tako da je moral ob njegovih besedah zmerom peti zvonec, pa jim je še govornik končno le s težavo povedal in raztolmačil svoje misli in

našel vse prednosti in koristi, ki jih bo imela vas od moderne sušilnice. Ko pa je omenil kmetijskega referenta, ki jih bo najbrž prihodnjo nedeljo obiskal, je Frluga treščil s pestjo po mizi in zakričal: »Možje, ne poslušajte ga! Od mestnih škriccev je podkupljen!«

»Kdo je podkupljen? Povej!« je vzrožil Klavžnik.

»Ga vidite? Zdaj še sprašuje kot neveden otrok! Kdo je pa repil in se lizal okrog gospode na glavarstvu? Sem se mogoče jaz ali se je on?« je Frluga vpil v hrupu, ki je nastajal na obeh straneh. »Toda povem ti, Klavžnik, tebi in vsem tvojim: škrici nas ne bodo!« je kričal naprej in s pestjo pribijal ob mizo svoje besede.

»Frluga, za jezik te bom prijel! Odgovor boš dajal za vse besede, ki si jih zdajle zinil, če jih prêcej ne prekličesh!« se Klavžnik ni mogel več premagati.

»Kar je res, je res!« je Frluga kričal nazaj. »Kmetijskega referenta ne maramo in konec besedi! Ga predobro poznam! Meščan je, kot so drugi! Z njimi vred nam je nevoščljiv za žganje! Kaj misli, če ga sam ne more pridelati, da ga zato mi ne smemo, ali kaj? E, prebito se moti, če je take pameti!«

»Frluga, tukaj smo zbrani zavaljo sušilnice in ne zavaljo žganja! Na nobena stranpota ne boš uhajal s svojimi besedami!« ga je že ves zahripan od večnega vpitja miril Trtnik in potresal z zvonci po zraku, da bi se unesle razgrete glave.

»Seveda, zavaljo sušilnice smo se zbrali!« so pritrjevali Klavžnikovi pristaši.

»Ne maramo je!« so vpili nasprotniki.

»Dol s sušilnico, pravim tudi jaz!« je spet zagrmel Frluga. »Referent je škric in naj se ne vtika med nas, ki smo kmetje! Mi že sami vemo, kaj je za nas dobro in kaj je prav! Če je v starih časih skoraj vsaka hiša imela svojo sušilnico, pa so jih potlej že naši očetje opustili, so že vedeli, zakaj so to storili.«

»Neumni so bili!«

»Bolj pametni kot vi vsi skupaj! Zato so pustili sušilnice, ker so vedeli, da gre žganje v denar, zato ker žganje daje moč, zato —«

»Frluga, lažeš! Knjige beri, pa boš videl, kaj ti one povedo!« se je razburil Klavžnik.

»Ne bom nič bral! Knjige pišejo škrici in škrici lažejo!« je oni sekal nazaj. »Zato pravim, da z vaško sušilnico ne bo nič! Kdor pa hoče na vsak način zvečiti tisto jabolčno in hruškovo usnje, naj si jo pa kar sam postavi. Z našim denarjem si je ne bo!«

Frlugove besede so padale težko in trdo, da je Klavžnik skoraj obupal, da bo imel spričo njih kaj uspeha. Takrat pa je kot plamen šinil pokonci stari Primož, ki doslej niti ust odprl ni.

»Frluga, molči! Če ne bi bilo tvojega prekletega žganja, bi tudi moj sin ne ležal danes pod zemljo. Samo na njega se spomni in čvekni potlej še eno, če te ni sram!«

Frluga je zamahnil z roko. »Briga me ta stvar! Zakaj se jim pa nastavlja?«

»Ste ga slišali?« se je razhudil Primož. »Zavoljo njega se lahko vsi pobijemo in zginemo v krtovo, samo da bo sam od tega imel dobiček! Zapomnite si, ljudje, kaj je zdajle rekel!«

Med zbranimi se je začelo mrmranje in marsikatera pikra je zletela na Frlugov račun. Saj so vsi vedeli, da je Frluga zmerom govoril, da bo treba temu in onemu, ki ni trobil v njegov rog, malo pretipati kosti. In da so Primoževega tisti večer spravili na oni svet, je v nemali meri prav njegova zasluga. Zato je zdaj zmerom bolj naraščalo godrnjanje in v tem nezadovoljstvu so se kar majale in tonile prejšnje navdušene Frlugove besede. Ko pa je nekaj kmetov zahtevalo, naj ga postavijo pod kap na hladno, je Klavžnik, ki je spoznal, da je Frlugov položaj zdaj precèj omajan, izrabil nastalo priliko in zahteval glasovanje, da vsakdo odkrito pove, ali je za sušilnico ali proti nji. Nastalo je novo vpitje in kričanje in Frlugovi so že hoteli oditi, da jih ni zadržal sam Frluga.

»Nikamor ne greste, zdaj ko stojimo pred zmago! Dol s sušilnico in škrici!« je kričal in opletal s pestmi nad glavo. »Klavžnik, poslušaj! Če zmaga vaša stran, postavi sušilnico vsa vas, če pa dobimo mi, nam plačate dvajset litrov žganja! Velja, Klavžnik?«

»Ne, stavili ne bomo ničesar!« je bil ta kratek.

»Potlej gremo!«

»Pusti ga, naj velja njegova, zmaga je itak naša,« je Trtnik prigo-varjal Klavžniku.

Klavžnik je okleval. Šele ko se je Frluga resno odločil, da bo šel in je že stal med vrati, je popustil. Kar na hitro so vse pripravili. Trtnik je razgrnil list, na katerem je bilo popisanih vseh dva in petdeset hiš in njihovih lastnikov, zdaj pa je moral vsak gospodar ali njegov zastopnik jasno povedati, na katero stran se je nagnil. Vsa stvar je šla še dovolj urno izpod rok, kljub odobravanju, prerekanju in vpitju, ki je nastalo vselej, kadar je kak dvomljiv glas zdrknil v drug tabor, kot so morda spočetka pričakovali. Posebno pri Brodarjevem glasu je bilo kričanja in malo je manjkalo, da se ni Frluga s pestmi pognal vanj, ker ga je Brodar, kot je kričal ves razpaljen, v tako važnem trenutku izdal. Pri vsaki novi številki se je poslej stanje za Frlugo slabšalo in le sem pa tja je cepnil zanj kak glas, tako da so ob koncu videli, da je dobil Klavžnik ena in trideset glasov, Frluga pa niti polovico toliko, kajti sedem gospodarjev, po večini kajžarjev, sploh ni prišlo na sestanek

in je potemtakem Frluga odnesel le štirinajst glasov. Zato se je ta pridušal, da bo tisto pisanje raztrgal, ker so ga ogoljufali, da bo vse potolkel in da bo vsej vasi nakljub kupil še tri kotle; kričal je in razsajal tako dolgo, dokler ga niso štirje kmetje zgrabili in ga prav nemilo treščili skozi vrata. Ko pa je zmanjkalo Frluge, so na mah izginili tudi njegovi. Kot čreda brez ovna so udrli za njim.

Soba pri Trtniku se je počasi izpraznila. Le gospodar, Klavžnik in še trije kmetje so ostali, da se domenijo, kako naj s svojimi pristaši ustanovijo prihodnjo nedeljo sadjarsko društvo, kako naj naredo prošnjo za podporo in sploh uredi vse potrebno. Res bo še nekaj skrbi, pa naj jih bo! Da so le do tu srečno privozili! Zmaga je njihova!

Pozno v noči je Klavžnik odšel proti domu, ki je ležal onkraj vasi. Kar po bližnjici je stopil, kot po navadi. Bil je zadovoljen, da so se mu ustnice kar same krožile v smeh, in polglasno je požvižgaval kot nekoč, ko je bil še mlad in je prav po tej stezi hodil pod dekletovo okno. Kot da bi od nje pregnal vse svoje tekmece, mu je bilo pri srcu. Kaj mu ne bo, ko pa se je sam Frluga, ki se je štel za prvega vaškega veljaka, upognil pred njim. No, na tak uspeh snoči še v sanjah ni mislil.

Z dolgimi koraki se je spešil po poti, ki jo je bolj čutil kot razločil. Naenkrat je nekaj zašumelo in komaj vidna temna senca je hušknila čez pot in se prihulila v grmovje.

Klavžnik je za trenutek obstal, prisluhnil in stopil naprej.

»Kdo je?« je vprašal trdo in dvignil svojo palico predse.

Votel udarec je zabobnel. Kot da bi se mu drevo sesulo na rame, se je Klavžnik ukrivil pod njim. Zamahnil je s palico okrog sebe. Takrat mu je priletel drugi udarec naravnost na glavo. Zasvetilo se mu je pred očmi, nato pa se je kot izpodsekan prevalil po poti.

»Hudič, zdaj žvižgaj!« je nekdo siknil skozi zobe in zamahnil v tretje. Klavžnik je še zastokal, potlej pa so padali udarci, kot bi se vsa hosta zrušila nanj.

Klavžnik je že teden dni ležal v bolnišnici. Eno rebro je imel zlomljeno, v glavi mu je brnelo in zbit je bil, da se je prve dni komaj obračal v postelji. Orožniki so poizvedovali za neznanim napadalcem, toda uspeha ni bilo nobenega. Klavžnik ga sam v temi ni spoznal, niti ga ni razločil po glasu; kakih posebnih sledov pa tudi na tistem kraju samem ni bilo, kajti zemlja je bila takrat suha in udelana. Glavni sum je padel na Frlugo, dokazati pa mu niso mogli ničesar, razen onih besed, ki jih je kričal takrat pri Trtniku, da bo namreč potolkel in pobil vse po vrsti. Nekateri so bili za to, da se mu njegov predolgi jezik prikrajša na sodišču, potlej pa so na prigovarjanje mirnejših to misel opustili. Pijan je bil takrat, kot je zmerom, in kdo bi se še na sodišču bôdel s pijancem.

Klavžnikovka je hodila k možu v bolnišnico in tarnala ob njegovi postelji. Da bi ga lahko še ubili, je tožila, da bi šlo potlej vse gospodarstvo v nič, da bi vseh petero otrok lahko postalo sirote in da ji nazadnje ne bi preostalo nič drugega, kot da jih pošlje po svetu služiti za hlapce in dekle. Vzdihovala je, da bi jo Klavžnik ob takih prilikah rajši nosil, kot poslušal, in ni bilo nič čudnega, da je na koncu skoraj zmerom vzrožil in je malo manjkalo, da je ni nagnal domov. Kaj bi mu tukaj pela, kaj bi vse nastalo, če bi njega do smrti potolkli. Niso ga, na bolje se mu obrača, v nekaj dnevih bo že zapustil bolnišnico, potlej pa se bo hitro zasukalo. Rajši naj pogleda doma, da bo vse v redu, da se ne naredi kakšna kvar pri hiši in Trtnika naj podreza, da bo sušilnica že pod streho, ko se vrne. Ljudje so z obiranjem sadja v glavnem že pri kraju, le češpelj še niso pospravili, zato bo treba s sušenjem kar brž začeti.

Res so bili z zidanjem končali prej, kot so mislili. Štiri in dvajset les je imela nova sušilnica in osem in štirideset mernikov sadja se je lahko hkrati sušilo v nji. Neki zidar iz mesta je prevzel delo in jo postavil čisto po načrtu, ki so ga prejeli od kmetijskega referenta. Polovico stroškov je prispevala vas, drugo polovico pa bo krila banovina in občina.

Klavžnik, ki se je medtem že vrnil domov, je prve dni presedal samo ob sušilnici. Za trdo delo je bil še preslab, pa veselilo ga je, ko je takole zapisoval vse tiste, ki bodo v prihodnjih dneh prišli s sušenjem na vrsto, in hkrati računal dobiček, ki ga bo po njegovem tja do zime vrgla sušilnica. Še precejšne koristi bodo imeli od nje, zakaj že zdaj so kmetje iz sosednjih vasi priglašali cele vozove sadja, kar bo prineslo marsikateri stotak v njihovo blagajno.

Tudi sadjarsko društvo, ki so ga ustanovili prêcej prihodnjo nedeljo po tistem zborovanju, ko je Frluga propadel, se je naglo razmahnilo, kajti člani so imeli velike prednosti ter znaten popust in se je zato njihovo število večalo iz dneva v dan.

Frluga se je sušilnice izogibal kot vrag križa. Niti enkrat ni šel pogledat, kakšna je vsa stvar znotraj, čeprav ga je mikalo, da bi videl, kako suše po novem načinu tisto »vražje usnje«, ob katerem si pošten človek še zobe polomi. Tudi zabavljal ni več tako, vsaj javno ne, zakaj predobro je vedel, da so mu nekateri obljubili, da bo v bodoče imelo zadnjo besedo sodišče. Ti so tudi silili Klavžnika, naj nastopi proti njemu, toda ta ni hotel o tožbarjenju ničesar slišati. Ga bo že Bog kaznoval, če bo Frluga kazni potreben, je dejal, sicer se pa ni zanj brigal dosti več kot za lanski sneg.

Zima je prihajala zmerom bliže. Trava je bila popaljena od pogostih slan, mrzle sape so klicale burjo, vodé so se učistile in v vrhovih dreves

je frfotalo zadnje listje, kot da bi se drobne ptice ujele v zanke. Mošt se je spremenil v vino, kmetje so odtolkli vehe pri sodih, v katerih so se že tedne dolgo parile tropine, in jih vozili k Frlugi. Takrat so spet oživeli njegovi kotli. Ni sicer kupil treh novih, kot je kričal takrat pri Trtniku, toda iz starih treh se je prve dni noč in dan v tankih curkih izginjala v velikih lončenih vrčih sladkobna, žgoča pijača, ki je premamila vsakega, ki je stopil v prikletje, da jo je nehote nastregel v kozarec in zvrnil vase. Dober je bil ta letošnji pridelek in Frluga je bil zadovoljen kot že dolgo ne. A že proti koncu drugega tedna se mu je zresnil obraz. Tretji kotel je usahnil, ker ni bilo tropin. Da bi že prvi teden kuhali žganje samo v dveh kotlih, se mu ni primerilo še nikoli, odkar je na veliko začel z žganjekuho. A da bi se to moralo zgoditi letos, ko je bila sadna letina dobra, da ne pomni take, mu res ni šlo v račun. Sam je stopil po vasi, da bi ljudem povedal, da je že začel s kuhanjem žganja in mu naj kar pripeljejo tropine. Dosti uspeha pa tedaj ni bilo niti potem, ko je dal to oznaniti pri cerkvi. Kmetje, ki so še lani kuhali žganje pri njem, so letos po večini sadje posušili, kar pa jim je ostalo tropin pri moštu, so jih zalili za jesih. Frluga je bil ves besen. Torej je le sušilnica kriva, da bodo letos še pred božičem vsi kotli suhi. No, lepo sta mu nakretila Klavžnik in Trtnik!

Frluga se je tako spozabil v jezi, da je javno govoril, da bo zažgal sušilnico. Žena ga je komaj mirila. Le kaj bi mu to koristilo? Zaprli ga bodo, plačal bo, kotli pa bodo vseeno prazni. Pamet naj rabi in ne sili z glavo skozi zid.

Tisti dan, ko bi moral opustiti še drugi kotel, so mu iz sosednje vasi pripeljali tri vozove tropin. Frluga je bil od veselja ves iz sebe. Torej le še ni vse tako pri kraju, kot se je zdelo. Vse tri kotle je dal pripraviti. Še bo tekla žgana pijača!

Ko so mu vozniki povedali, da imajo pri njih še nekateri nekaj tropin, se je še isto popoldne odpravil tja. Če se mu ponudi prilika, je prav zares ne sme izpustiti iz rok.

Medtem je imel Frlugov hlapec polne roke dela. V prikletju je pod kotli gorelo, da je bila voda, skozi katero so bile napeljane cevi, kar naenkrat topla in se je moral pošteno podvizati, da je sproti donašal mrzle iz vodnjaka. Pa še Frlugov štiriletni Tonče, ki se mu je opletal okrog nog in med kotli, mu je bil v napoto, kot da res ne bi bilo nikjer drugje prostora zanj. Seveda, mrzlo je zunaj, tukaj v prikletju pa je gorko, ko gore kar trije ognji. Še zadušil bi se človek, če bi ne bila vrata odprta.

Tonče, ki je bil že dopoldne od samega pokušanja ves motoglav, je popoldne spet prišel. Saj prav za prav ni pil, samo včasih je počenil in stegnil svoj jeziček pod drobni, žgoči curek, da mu je liznil čezenj.

Malo ga je zapeklo, nato pa se je zasmel in ves radosten zamlaskal z jezikom. Hotel je biti velik in junak! Samo enkrat mu je hlapec branil, pa mu je potem Frluga prepovedal, da bi se mešal v fanta. Naj pije, saj žganje krepi in fant bo že sam vedel, kdaj ga ima zadosti, mu je takrat zabrusil. Od tedaj ga pusti pri miru in se samo še smeje, če vidi, kako se Tonče ziblje po prikletju in kako se navadno prevali po tleh, ko hoče prestopiti prag. Zavaljo njega si fant lahko razbije tudi nos, če si ga ravno hoče.

Tisto popoldne se je Tonče precèj sukal okrog kotlov, potlej pa je kar na lepem izginil. Zvečer, ko ga je prišla mati iskat, so ga pogrešili. Naenkrat je bila vsa Frlugova hiša pokonci. Mati, vse tri sestre in služinčad so ga iskali. Vse kote so pretaknili. Bil je edinec in Frluga, ki ga je dobil v letih, ko je že sploh obupal, da bo kdaj imel sina in naslednika na domu, bi ponorel od žalosti, če bi vedel, da se mu je kaj zgodilo. Spraševali so hlapca. Toda ta ni vedel povedati ničesar. Da je popoldne pač bil pri njem, ko pa je šel k vodnjaku po vodo in prišel nazaj, ga ni bilo več.

Frlugovka je kot brez uma begala iz kuhinje v sobo, od tam v kamro in na podstrešje, v klet in kaščo, na skedenj in pod kozolec; vse je pretaknila, a Tončeta ni bilo nikjer. S svetilkami so preiskali potok, ki je tekel nedaleč za hišo, klicali so ga in vpili, a odziva ni bilo. Vse so zopet pretaknili skraja, stikali pri sosedih, spravili skoraj vso vas pokonci in že obupavali, da bi ga to noč še dobili, ko je prihitel osemletni Rošev Tine in povedal, da se Tonče na njihovem podu kar zviija od bolečin. Da niso mogli nobene besede spraviti iz njega, da samo stoka in ga je skoraj strah poslušati. Neko steklenico ima pri sebi. Zdaj sta že oče in mati pri njem. Krvav pa ni nič in so ga morda samo otroci nabili, je pravil ves razgret.

Frlugovka je zavrnila v zli slutnji in se na vso sapo pognala k Roševim. Za njo pa hčere in vsi ostali, tako da je bilo v dobri minuti skoraj pol vasi zbrane pri Roševi hiši, ki je ležala precej odmaknjena od ceste v plitvi grapi.

Ko je Frlugovka zagledala otroka, je vedela, da je bil njen strah resničen. Kot brez uma je planila k njemu in ga v joku klicala in stresala za njegove drobne, mrzle roke. V obraz pa je gorel, bil je že ves modrikast, pene so mu uhajale iz ust in v velikih bolečinah se je samo zviijal in presunljivo grčal. Vlivali so mu mleko v usta, dajali mrzle obkladke, ga škropili z vodo; krči pa so kljub vsemu postajali še hujši, zmerom hujši, dokler se niso naenkrat umirili, postajali so vedno slabši in le komaj vidno mu je še drgetalo telo.

»Jezus, usmiljenje! Umira!« je skoraj blazno kriknila mati in se vrgla nanj.

Ženske so pričele moliti rožni venec.

»Pri kraju je z njim! Nalokal se je žganja, da bi ga celo odrasel človek težko prenesel,« je zinil star možak tjavdan. »Cel frakelj so našli pri njem na podu.«

»Vsega menda vendar ni spil?« se je tiho oglasila neka ženska.

»Menda ne, toda za svojo smrt ravno zadosti.«

»Bog se ga usmili!«

»Sile mu ni. Zdaj že pleše z angelci,« je oni dejal pol resno in pol v šali.

Mater so morali s silo odtrgati od mrtvega otroka.

Pozno ponoči se je vrnil Frluga. Ko je začul jok iz hiše in zagledal svojega edinca na mrtvaškem odru, je hotel z nožem nad hlapca in domače. Sosedje so ga komaj razorožili. Potlej se je zgrudil in prečul vso noč ob sinovem truplu.

V jutru je zastrmel v mrtvi Tončetov obraz. Gledal je trudno zaklopljene očke, v zadnjem krču bolestno ukrivljena usta, drobne prste, ki so se zagrizli v kožo na obeh rokah. Gledal je njegova mala lica, ušesa in svetle lase, da se mu je zdelo, kot bi nekdo zlatega zrnja nasul okrog otrokove glave. Gledal je sina-edinca, ki je bil včeraj še živ in je danes mrtev, sina, ki ga ne bo imel nikoli več.

Dolgo ni premaknil očesa od njega, potem pa je vzel oljkovo vejico, jo namočil v blagoslovljeno vodo in ga trikrat pokropil.

Po prstih je stopil iz sobe in si v veži otrl oči. Niti zapazil ni žene, ki je vsa neprespana in objokana slonela v kuhinji ob peči. Ko je odprl vrata, je nekje na vasi pel petelin in prvi dan je komaj vidno odrival noč. Zaprl jih je za sabo in stopil čez dvorišče v prikletje. V prostoru je bilo vroče in skoraj soparno. Na edinem oknu so se na zarošenih šipah lepili vodeni curki. Ob steni so stali trije ugasli kotli. Kot v pritepene pse je buljil vanje. Potem se je ozrl naokrog, ko pa ni našel tistega, kar je iskal, je šel v drvarnico. S sekiro v roki se je vrnil. Stopil je na sredo prikletja, pomeril s sekiro, jo dvignil visoko nad glavo in jo nato v sunkovitem zamahu treščil v bakreni kotel, da je pločevina široko zazijala. Izdrl jo je in znova udaril po veliki pletenki, da je steklo tenko zazvenelo in se je sladkomamljiva pijača kot potok razlila po tleh.

»Prekleta žganje!« je bruhal iz sebe in s čevljem zdrobil stekleno črepinjo pred seboj. Potlej se je sesedel v kot in topo zastrmel v okno, skozi katerega se je plazil dan.

V sobi pri mrličku pa so dogorele prve štiri sveče.

Dušan Ludvik | Pesmi

Mali traven

Kmetu v roke veter se lovi,
ko po običaju praočetov
staro pratiko — nebo motri
in iz dima ter iz ptic poletov

veže upe za bodoče dni.

Kakor mačice so sredi dela
posvilénile se mu oči:
z njimi je pobožal trát krdela

in objel vse bolj gorkó od žene
vola v plugu, vrte razcvetene.

Upijanila ga moč je zemlje,

ki od večnosti mu delo usmerja,
rožni venec in ljubav odmerja,
a za eno zrno sto zrn znoja jemlje.

Njena pesem

Ne moreš utrgati mojih sadov —
sem jablana, ki je še v zgodnjem poletju,
zasanjana pravljica sinjih vrtov,
vsa bela in sončna — sem jablana v cvetju!

Vonjavo razsevam v vrtince vetrov
in čakam metuljčka te, čakam te v cvetju;
ne moreš utrgati mojih sadov —
sem jablana, ki je še v zgodnjem poletju.

Tvoj glas gre čez mene kot himna zvonov —
jaz krhki napev sem, zvok v tvojem sem petju;
sem drobni, začarani valček v stoletju,
šumeč le za tebe, za tvoj blagoslov.

Ne moreš utrgati mojih sadov —
sem jablana, ki je še v zgodnjem poletju!

Pogled v bodočnost

Trepalnice ljubezni so se skrile
nalik ozvezdju ljubljenih oči,
ki v noč so mi svetile in jih ni.
Želje so odzvene, se razbile.

Iz dalje čujem zvonke kampanile,
srebrno trkanje pomladnih dni,
ki izgorevajo kot moja kri.
Poletje našlo bo le suhe žile.

Poletje zdaj že zanko ur in klasa
za mano meče. Ko potem obišče
jesen me — pozno bo, vse bo minulo.

Razmlet bom kakor zrno v mlinu časa —
in vetra prenapolnjeno prgišče
se bo odprlo ter moj prah razsulo.

Vzdih

Presrečni tisti, ki še src otroških,
željá prečistih so! Njim svet je raj.
Ne vidijo sovraštva, strel preroških,
ki črtajo se kakor pomišljaj

med stavkom. — Kaj bo zdaj, se vsak sprašuje?
Presrečni tisti, ki življenja pot
jim svetla kakor ščip in brez prahu je!
Le vriske sonca sanjajo povsod.

Presrečni tisti! Saj še ne vedó
kako je grozna nema kletev rok,
ko za naskok zatuli bojni rog,

ko človek zver je v zraku, pod zemljó
in ko čez žleb bodala se potoči
še zadnji vzdih — o Bog! šepetajoči.

Dr. A. Uršič | Nekaj kritičnih pripomb

h »Korporativnemu narodnemu gospodarstvu« dr. C. Žebota*

I.

Po svetovni vojni, ki je pustila tako žalostne posledice, so vsi pričakovali, da bo nastopila nova, srečnejša doba. Gospodarstvo se bo poživilo in dvignilo do neslutelih višin in vse vlade, oblasti, »serviteurs des économies nationales«, so že gledale državljane v novem bogastvu. To je bila »optimistična tema« onih, ki niso razumeli, da prihaja iz mraka nov svet z novimi oblikami. (Jacques Maritain, Religion et culture, str. 83.)

To upanje in pričakovanje nove »prosperity« je bilo tako veliko, da so gospodarji kredita in obresti gledali naravne dobrine in človeška dela le še pod aspektom vrednostnih papirjev... Ko pa se je polagoma odgrinjala realnost, so dejali: to je kriza! Zakaj, tedaj je prišla na dan vsa revščina narodov in revščina idej, ki so narode vodile.

Novodobni poskusi rešitve pa so pokazali, da moramo iskati novi red na drugih osnovah, tako koncepcijo, ki »demeure fidèle à la nature des choses«. (Georges Viance, Préface à une Réforme de l'État, Paris 1934, Questions disputées, sous la direction de Charles Journet et Jacques Maritain).

Sv. Tomaž Akvinski je že dejal: »Nihil est homini amicum sine homine amico!« Reforma države je možna le z upoštevanjem človeka in njegovih institucij. Vsaka rešitev, ki zanemarja enega od teh dveh elementov, ali pa katerega celo podreja, je napačna.

Ni ga bitja, ki bi bilo bolj socialno (»sociable«), na drugi strani pa tudi bolj »discordant« kot človek; prvo zaradi naše narave, drugo pa »par le désordre de nos vices«. (Bossuet, Sermon sur la justice. G. Viance, str. 173).

E. Wagemann pravi v »Considérations finales« svoje knjige »La stratégie économique« (francoska izdaja, Paris 1938) tudi sledeče: država, civilizacija, kultura, znanost in gospodarstvo — uspevajo le v miru, v ravnovesju, ki se ustali med skupnostjo in poedincem, med svobodo in nujo.

Danes se bolj kot kdaj koli nahajamo sredi te borbe, ko se bore ideologije za novi obraz sveta, za novega človeka. Šele naši potomci bodo želi sadove našega dela, da bodo zopet sejali, ko bo nanje prišla vrsta.

Kriza je do temeljev pretresla vse naše življenje. Nad mlajše generacije je naenkrat prišlo toliko novih stvari, da ni prav nič čudnega, če nastanejo zmede, nejasnost in nestalnost v nazorih. Zato se kot mogočen svetilnik žare besede krščanskega Rima ter kažejo jasno pot do reda in miru. Žal, človeštvo noče poslušati tega glasu, ki ga danes zopet prevpije brnenje in hrumenje morilnih priprav...

Kar se je zdelo stalnega, vidimo izginjati; »stari« človek se umika »novemu« in od vseh strani se oglašajo krivi preroki, ki oznanjajo in vcepljajo

* Družba sv. Mohorja, 1939, str. 308

z najmodernejšim orožjem novo verovanje. Zakaj njihov »novi« človek naj bi bil »prost verskih spon«, »sam svoj Bog«!

V državoslovnem pogledu vidimo izginjati tako ustavne monarhije kot tudi »meščanske« republike; prihaja pa diktatura, fašistične ali pa boljševiške usmerjenosti.

Ekonomski liberalizem izginja pred strogim protekcijonizmom, ki vodi gospodarsko življenje v avtarkijo; »buržujski kapitalizem« prepušča »življenjski prostor« etatizmu in mnogi pišejo, da pomeni ta preobrat konec naše civilizacije. Ali res odhaja kapitalizem, ki se je v svojih izrodkih že sam obsodil? Ali pa naj gledamo v današnjem razvojnem vrvenju tedenco za novo obliko kapitalizma? Ali gremo proti novemu redu? Dasi so mnenja različna tudi v znanstveni literaturi, vendar vedno bolj prevladuje prepričanje, da sedanja doba nujno vodi v novi red.

II.

Socialno-gospodarske diskusije se gibljejo med dvema skrajnostima: med liberalizmom in kolektivizmom. Mnogi so skušali najti neko sintezo med tema poloma in so oznanjali nekakšen »socialni liberalizem«. (V literaturi se pojavi stavek: »Der gewinnstrebende Mensch ist nicht nur — berechtigt, sondern auch — verpflichtet!«) Ostali pa so odklanjali vsak kompromis in so krenili na različna, svoja pota, v novo miselnost, kjer ni sinteze, ne rešitve, temveč vedno antiteza obeh gornjih polov.

Zato na tej podlagi ne bomo dosegli rešitve vprašanja. Postaviti se moramo na neko drugo osnovo, ki v tendencah že obstaja in se nahaja tudi že v logičnem razvoju gospodarskih norm. To osnovo nam kažejo okrožnice od Rerum novarum pa do Quadragesimo anno, poleg ostalih, ki govore vsemu svetu, zlasti pa še nam, katoličanom, kje je rešitev sveta.

Nauk krščanske obnove sveta nam oznanja novo, na vzajemnosti vseh sestavin zgrajeno družbo. Povsod niso še doumeli tega; drugod se zopet stari red, oziroma »nered« brani z vsemi sredstvi in skuša rešiti zase, kar misli, da se še more rešiti.

Predsodki proti korporativnemu redu pa so zelo različni. Nekateri navajajo kot glavne sledeče:

1. Korporativizem je institucija srednjega veka.

2. Korporativizem so začele oznanjati nekatere diktatorske države, zaradi česar drugi ne zaupajo novemu redu. Tu je glavna napaka v enačenju pravega korporativizma z nekaterimi »modificiranimi« sistemi, ki so si tudi privzeli korporativistično obliko. Ne moremo jim sicer odrekati teh tendenc, s stališča krščanskega naziranja o ureditvi človeške družbe pa moramo ostro razlikovati pravi korporativizem od teh novodobnih, morda le prehodnih oblik.

3. Liberalisti hočejo obdržati klasični individualizem.

4. Socialistični sindikalisti pa gledajo v korporativizmu le nevarnega konkurenta, ki jim grozi, da jim bo zadal smrtni udarec. (Gl. Georges Guy-Grand, Vues sur le corporatisme in ostale razprave v »Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique«, Cahier Spécial: Le corporatisme. No. 3—4 1938).

Novi red sicer ne razpolaga morda s kakšnimi drugimi gospodarskimi činitelji kot drugi sistemi; oznanja pa novo organizacijo, novo pojmovanje ter jim daje tudi ves tisti pomen, ki ga ima vsak že po svoji naravi.

Gospodarski faktorji — kot določene sile gospodarskega napredka — so vedno isti; vsak pa ima svojo naravo in normativnost. Naloga narodnega gospodarja pa je, preučevati te samonikle, prvobitne gospodarske činitelje, kako se mora izvajati med njimi kooperacija, da dosežemo cilj gospodarstva, ki je in more biti le — obča blaginja. Med njimi so še posebno važni oni, ki jih označujemo kot subjektivne činitelje, ker le-ti postavljajo cilje gospodarstvu.

Gospodarski red zavisi od načina in stopnje kooperacije teh faktorjev. Najvažnejše je, kako so postavljeni v gospodarsko dogajanje. (Če se n. pr. spremeni en subjektivni faktor in postane objektivni, gospodarstvo ni več v redu, nastopi kriza. Prim.: nastanek delovnega trga in ponižanje delavca v — sužnja!) Od tod torej izvirajo razlike med gospodarskimi sistemi.

Če v tem smislu hočemo dobro spoznati neki sistem, bomo najprej določili, kateri faktorji so včlenjeni v ta sistem, nato pa opazovali vse možne in zlasti vse dejanske kooperacije, ki se vrše v zadevnem sistemu. Če pri tem ugotovimo, da bi bile možne boljše kooperacije, kot pa se dejansko izvajajo, preidemo iz območja čistega znanstvenega opazovanja v sfero — ekonomske politike.

To je logična pot, ki z velikimi garancijami vodi do cilja; je pa obenem tudi najbolj izčrpna in sistematična.

III.

Ob motrenju knjige dr. Cirila Žebota: Korporativno narodno gospodarstvo se mi odpira trojna pot, po kateri nam bi bil mogel v znanstveni obliki predstaviti to, o čemer pravi, da predstavlja po mnenju nekaterih »socialno obliko vladavine« v smislu okrožnice Quadragesimo anno, namreč fašistični korporativizem:

1. Z vsemi sredstvi in pripomočki razjasniti to, kar imenuje on »fašistično stvarnost«.

2. Spoznati, kako se bo v smislu razvojnih tendenc gibala v bodočnosti.

3. Spoznati bližnji in daljnji cilj, ki omogoča rešitev prvih dveh nalog.

Prva naloga se mu je dobro posrečila in človek pride na podlagi njegovih navedb do spoznanja »fašistične stvarnosti«, čeprav si bo marsikdo o njej ustvaril morda precej različno sodbo kot avtor.

V ostalem pa avtor ni postopal v smislu spredaj povedanega, deloma zaradi sistema samega, deloma zato, ker je tudi sam zašel na pot, da ga lahko zadene kakšen pod II. navedenih očitkov, kar bomo ugotovili v naslednjih odstavkih. Zato tudi njegovi zaključki niso vedno v skladu s »stvarnostjo«, ker ni postopal tako, da bi bil določil vlogo, pomen in naravo gospodarskih faktorjev ter nato tudi zaključil s splošno sodbo, ali so vsi faktorji res tako »vsajeni«, da vodijo k — obči blaginji.

Sl. 13. Franc Mihelič: Ptujška gora

Sl. 14. Gabrijel Stupica: Deklica

Sl. 15. Alojzij Kogovšek: Portret kanonika Sušnika

IV.

Niti fašizma, niti nacionalnega socializma ne moremo dobro razumeti, če ne upoštevamo njune sorodnosti s socializmom. Seveda se vsi trije branijo in nočejo priznati svojega sorodstva. Ne bomo izhajali iz dejstva, da je toliko pripadnikov novih sistemov izšlo iz marksističnih vrst, niti od tega, da je eden ohranil celo oznako »socialist«. Naše izhodišče bodo osnove vseh treh.

Vsi trije so izbirali med: a) svobodo poedinca, b) diktaturo proletariata, c) onnipotenco države. Ta formula s kontradiktornimi sestavinami (kjer socialna demokracija ni našla rešitve), je določila rojstvo vseh treh. Vsi trije so našli rešitev izven socialne demokracije in proti njej. Določili so hierarhijo gornjih sestavin: odrekli so se prvi, komunizem se je oprijel nato druge sestavine in postavil na prvo mesto socialni razred, fašizem in nacionalni socializem pa državo, kateri sta dala neomejene pravice in oblast; nekaj novega sta dodala le vsebini te vsemogočne države. Tu se nekoliko oddaljujeta od socialistične koncepcije, vendar ne toliko, da ne bi mogli reči, da ne izhajata od istega vira.

Socialistična država je po Marxu logično le orodje v rokah zmagovitega proletariata, ki absorbira vse ostale razrede in nato predstavlja narod kot celoto.

Fašistična in nacionalno-socialistična država pa je izrecno orodje zmago-vite stranke, ki absorbira ali pa eliminira vse ostale stranke ter pomeni poosebljenje naroda. Vsi imajo isto idejo o zavzemu države, o personifikaciji ljudstva ali naroda in idejo totalne oblasti države.

V ekonomskem pogledu difference tudi niso tako velike, da bi ovrgle našo gornjo trditev.

V sociološkem pogledu imajo vsi isto slabost: partikularizem. Vse te doktrine z liberalizmom vred so vzele za izhodišče in poslednji cilj ali poedinca, socialni razred, državo, narod, raso. Vsi so vzeli drobec veselstva za podlago, središče in končni cilj svoje koncepcije sveta. (Gl. Max Lamberty, *Le rôle social des idées. Esquisse d'une philosophie de l'histoire contemporaine. La Cité Chrétienne, Bruxelles 1936, str. 277.*)

V.

Dr. Ciril Žebot, *Korporativno narodno gospodarstvo*. (Korporativizem. Fašizem. Korporativno narodno gospodarstvo.)

Razdelitev knjige je podana že z označenimi podnaslovi. Spremne misli sta napisala profesorja Perroux (Paris) in Francesco Vito (Milan).

V prvem delu (str. 19—31) podaja dr. Žebot kratek zgodovinski obris korporativizma ter zlasti podčrtava prelom, ki je nastal v gospodarskem in političnem življenju s francosko revolucijo.

Pred prehodom na drugi del, na fašizem, govori o »različnih vidikih sodobnega korporativizma« (str. 26—27), hoteč nekako že vnaprej opravičiti in utemeljiti zamisel, ki jo je razvil v nadaljnjih poglavjih, ko je vzel za podlago — italijanski fašizem. Takole pravi:

»Politični (podčrtal avtor) pogled na korporativizem pa nam posreduje spoznanje... kako določeni narod, določeni pokret korporativno zamisel v svoj program sprejme, jo v dejanski obnovi družbene strukture svojega naroda in države izvede.«

Zato imamo fašistični, portugalski, švicarski, francoski... in imeli smo tudi avstrijski korporativizem, ki pa ni imel časa, da bi se bil uresničil.

To je res. Tudi korporativno idejo morejo različni narodi »zagrabiti« na različne načine; poti do istega cilja je lahko več, vprašanje pa se vedno stavlja, katera je pravilnejša. Zato se začudiš, ko dr. Ž. (na str. 54) brez komentarja akceptira »mnenje nekaterih italijanskih katoliških znanstvenikov«, kakor da bi bil tudi zanj fašizem edina »socialna oblika vladavine« v smislu katoliškega nauka o socialnem življenju.

V drugem delu (str. 31—136) govori o fašizmu kot o sestavu »resničnih premis«, iz katerih nato dela obče zaključke.

Tu utemeljuje nastop fašizma, njegovo ideologijo in pot do oblasti; nato razpravlja o državni ureditvi, o fašistični korporativni državi in podaja sploh do podrobnosti ustroj fašističnega korporativizma.

V tretjem delu (str. 139—309) pa govori o »Korporativnem narodnem gospodarstvu« (podnaslov se glasi: »Fašistično korporativno narodno gospodarstvo«). Tu je skušal obseči celotno narodno gospodarstvo, urejeno v smislu fašističnega korporativizma. Ta del naj bi bil po njegovi zamisli podlaga za zaključke, v katerih hoče podati splošno sodbo ne le o fašističnem, temveč o korporativizmu sploh.

Vprašanje je, v koliko se mu je to posrečilo. Še pred tem pa je še polno drugih vprašanj, namreč, ali je to sploh srečno izbrana zamisel, graditi svoje sodbe za bodočnost iz takih »stvarnosti«, za katere je pisec sicer tudi sam navdušen, kar ga često zavede v nekritičnost, toda o katerih pa kljub temu sam večkrat podvomi, in to še ob zaključku knjige, v dodatku, ter sam pravi, da se kažejo znaki, »ki utegnejo upravičenost dvomov — še zaostri« (str. 309).

V naslednjih odstavkih bomo kritično premetrili samo nekatere probleme. Ne bomo pa se tu prav nič ozirali na zaključna poglavja v avtorjevem »pozizkusu teorije korporativnega narodnega gospodarstva«, za katere navajam tu samo to, da ti problemi niso tako preprosti, kot bi si kdo utegnil misliti ob branju dotičnih poglavij.

VI.

Delo samo je razmeroma obširno in je avtor vanj vložil ogromno truda in študija. Hvalevredno je tudi to, da se je lotil dela, seznaniti slovensko javnost s temi problemi, eden najmlajših. Saj do sedaj še nismo imeli razprave večjega obsega, ki bi se poleg tega opirala še na konkretno »stvarnost«, kot je tu fašistični korporativizem.

Ne razveseli pa te ob prebiranju knjige in ogledovanju naslovov metoda, način podajanja. Misliš, da boš imel priliko, seznaniti se tudi o odnosu katoliškega nauka o preosnovi in obnovi socialnega življenja do — fašističnega reda. Citira pa poleg nekaj francoskih avtorjev (in E. Wagemanna) skoraj izključno italijanske pisateljice, ker je v Italiji študiral. To sledi tudi že iz zgoraj omenjene zamisli, ker vzame fašizem kot dejstvo, o pravilnosti katerega ne

razmišlja veliko. Papeževe okrožnice pa od uvoda dalje omenja le tedaj, ko pravi, da smatrajo nekateri italijanski katoliški znanstveniki fašizem za »socialno obliko vladavine«. (Str. 54.)

Spredaj sem že omenil, da pade večkrat v nekritičnost. Mnogo lepše in delu le v korist bi bilo, če bi nam vedno podal res objektivno sliko in bolj ostro nakazal: to je fašizem, to je pa korporativna zamisel sama. Tako pa bo vsak, ki bo delo bral, že po prvih poglavjih napravil morda zelo krivično sodbo, da je dr. Ž. navdušen fašist in nič več. S tem je sam spodnesel svojemu delu precejšno mero znanstvene vrednosti, kar bi bilo prav lahko izostalo.

To pa ne izvira le iz nekritičnega opazovanja in dojetanja, temveč tudi iz prevelike naglice, s katero je delo spravil na svet. Slog je težak, na mnogih mestih prenatrpan z raznimi kompoziti; večkratno ponavljanje ti ustvari občutek nedograjenosti in neprebavljenosti.

Uverjen sem, da bi nam podal vse lepše, globlje in bolj objektivno, če bi bil počakal vsaj tako dolgo, da bi se mu bila slika, ki si jo je ustvaril v Italiji sami, vsaj nekoliko umirila in ustalila. Tako pa moram reči, da bo vsak z veseljem bral le tista poglavja, kjer hoče biti bolj informativen kot pa doktrinaren.

VII.

V poglavju »Fašizem v sklopu kulturno-politične zgodovine« (str. 34) navaja vzroke neuspeha krščansko-socialnega gibanja:

1. Prilagoditev krščansko-demokratskih strank na državno-politične smeri, ki so imele svoje duhovne korenine v liberalizmu.

2. Pomanjkanje moderne politične tehnike in nezadostno upoštevanje nacionalnega načela.

3. Oklevanje v bistvenih trenutkih glede uporabe posedujoče — državne avtoritete in njene sile. — Tu govori o Seiplu. Omenil bi le, da prav isto pravi o Seiplu bivši kancler Sušnik v svojih spominih »Dreimal Oesterreich«.

Dodal pa bi še četrty vzrok, ki tudi traja še danes: neposlušnost in nepriljubljenost za izvrševanje nauk, smernic in navodil vrhovnega cerkvenega vodstva. Kar je bilo v času okrožnice »Rerum novarum«, prav isto se je ponavljalo ob »Quadragesimo anno«. Zaklicati pa moramo: Tudi če stokrat besedno priznaš nauke sv. stolice, še nisi dober katoličan, če jih tudi ne izpolnjuješ! Prevelika neinicijativnost in napačna konservativnost, v gospodarskem in političnem oziru pa še posebej — nasprotstvo proti novemu duhu zlasti pri onih, ki bi prvi morali začeti z izvajanjem. Zato ni čudno, če je postal naziv »konservativen« oznaka človeka, ki hoče obnoviti staro dobo izžemanja.

La Tour du Pin, začetnik ne le francoskega, temveč modernega korporativizma sploh, pa je zaklical: »Si vous voulez l'ouvrier devienne conservateur, donnez-lui quelque chose à conserver«. (Gl. La Tour du Pin, Vers un ordre social chrétien, Paris 1907.)

Ideologijo fašizma dr. Ž. prikazuje z Mussolinijevimi govori in citati, s katerimi hoče tudi dokazati resničnost zaključkov iz postavljenih premis. Ali se mu je to posrečilo?

Ali res pomeni fašizem pravi korporativizem? Na to vprašanje smo delno odgovorili že spredaj. Sorodnost fašizma z nac. socializmom dokazuje med drugim tudi fašistična »rasistična« zakonodaja iz l. 1938.

L. 1938. Mussolini še pravi v Turinu, da rasizem predstavlja največjo nevarnost za usodo evropske civilizacije. Ko dr. Ž. govori o razlikah med fašizmom in nac. socializmom, se mu zdi, da se je zarekel in zato (v opombi 26) pod črto dodaja: »Zdi se pa, da ni izključena možnost, da bi italijanski rasizem te meje (namreč biološke) prestopil — — — če jih že ni«. (Str. 39.)

Kot zagovorniki krščanskega gledanja na svet tudi ne bomo ponavljali klica: »Evropa bo jutri fašistična po logičnem razvoju dogodkov...«, zakaj logični razvoj nujno vodi v drugo pot. Evropa je bila in bo morala zopet biti krščanska, ali pa bo izginila. To nam dokazuje že danes razvoj po nekaterih državah. Če se pa danes v Italiji fašizem, hvala Bogu, ne nahaja v takem razmerju do Cerkve kot podobni pokreti drugod, je to zasluga katoliške tradicije, katoliškega duha, ki kljub vsemu preveva italijanski narod in vso njegovo zgodovino, ter še sv. stolica sama. V tej sodbi nas potrjuje preteklost, neprestani boji Cerkve, ki se še za Pija XI. ni hotela podvreči cezareopapizmu, čeprav svet mnogokrat ni prav razumel vatikanske politike. Zato je tudi umljivo, da je katoliški vpliv odbil fašizmu marsikatero ost, zlasti v poznejši dobi.

Tudi o znanem geslu: »Vse v državi, nič izven nje, nič proti njej!« (str. 51) bomo dodali ob zaključku nekaj pripomb. Dr. Ž. pravi, da fašizem pojmuje socialno življenje dualistično in moralno, ker vidi v njegovih osnovah dve stvarnosti: človeka — osebnost in narod. S tem naj bi bile zavrjene »enosstranske razlage, bodisi individualistične, bodisi idealistične, bodisi one površne sodbe, ki mečejo fašizem kratkomalo v isti koš z boljševizmom«. (Str. 52.) O tem smo že govorili. Novih dokazov za našo trditev nam je dala zlasti novejša doba.

Škoda, da dr. Žebot ni navedel tistih katoliških znanstvenikov (italijanskih), ki vidijo v fašistični totalitarni državi konkretizacijo sholastičnega organskega pojmovanja socialnega življenja v smislu »Quadragesimo anno«. Ponavljam, da je prav to enačenje korporativizma s fašizmom kot edino pravo »socialno obliko vladavine« v glavnem povzročilo odpor in antipatijo do korporativizma. Kdor to trdi, dela veliko krivico sv. stolici in papeževim okrožnicam!

Politika naj bi bila podrejena načelu socialne pravičnosti (str. 55/56). Toda kaj je socialna pravičnost v novodobnih sistemih? Ali imajo in kakšen kriterij imajo za ocenitev »socialne pravičnosti«? Imajo ga, toda marsikje se ravna po načelu, da etika ne spada v gospodarstvo, ne v politiko.

Zelo zanimiva je ugotovitev (str. 62), da je članstvo v fašistični stranki »pogoj sposobnosti državljanov za pripustitev k javnopravnim namestitvam in opravičilo«. Kako ravna boljševizem? In nacionalni socializem prav tako.

Vrhovni sodili fašističnega korporativnega gospodarstva sta po dr. Žebotu »avtarkija« in »socialna pravičnost« (str. 144). Navaja tudi zanimivo primerjavo »koristnosti« gospodarskih dejanj in pravi: »Nacionalna korist in socialna

pravičnost sta nadindividualni etični vrednoti občestvenega življenja» (str. 146). Naloga gospodarske politike je, da se bo gospodarsko življenje — kot sestav materialnih sredstev — gibalo v tem cilju.

Če pravimo, da je »socialno pravično« in »koristno« to, kar je »socialno pravično« in »koristno« v odnosu do naroda, do ciljev državne politike, in obenem poudarjamo etične temelje, na drugi strani pa vidimo, da se državna politika teh etičnih temeljev ne drži, odnosno si sama kroji etična načela po svojih namenih, tedaj se gornja stavba o »socialni pravičnosti« sama podira. S premisami odpade tudi zaključek, namreč ta, da bi bila v smislu fašističnega korporativizma pojmovana »socialna pravičnost« in »koristnost« v skladu z etičnimi pravili. Prišli bomo celo do istega, kot pravijo »utemeljitelji« nacional-socialističnega pojmovanja o odnosu etike do gospodarstva: etika ne spada v gospodarstvo; ne priznamo absolutne etike, temveč vsaka doba zase določa, kaj je etično in kaj ne. Za nas je etično to, kar je v interesu nacional-socialistične države.

Gori povedano velja v enaki meri za pojmovanje »pravične cene«.

Kako obvladati sile, ki rušijo narodnogospodarsko ravnovesje, kako premagati povzročitelje kriz, tudi ne bo več »skrivnost ozdravitve modernega gospodarstva«. (Str. 177.) V zvezi z uvodnimi odstavki ponovno navajam: v gospodarstvu mora priti do kooperacije vseh činiteljev. Vsak gospodarski činitelj mora dobiti tisto mesto, vlogo in pomen, ki mu pripada po njegovi naravi, stopnji, važnosti in smislu smotrnega narodnega gospodarstva.

Zelo važno je tudi poglavje o kreditu in zavarovanju. Socialno zavarovanje uvaja že »Carta del Lavoro«. »Socialno zavarovanje v fašistični državi tudi ni zgolj sredstvo za popravo raznih nedoločenih nepravil v prid poredinca, temveč skrbi, da je zaščiten splošna produktivna zmožnost naroda.« (Str. 200.) Na strani 298. pa pravi: »Tako povzročča država potom socialne politike s socialnim zavarovanjem prehod dela dohodkov socialno krepkejših plasti za razne morebitne in bodoče potrebe socialno šibkejših narodnih slojev«. Torej tudi fašizem pozna »morebitne« in »bodoče« potrebe, o katerih govori (na str. 200) malo pozneje pri oceni socialnega zavarovanja drugih sistemov.

Dovolil bi si pa še drugo pripombo. Saj fašizem vendar deluje v smislu »socialne pravičnosti«! Če je to res, potem ne bi smelo biti tako ogromnih razlik med različnimi sloji, kakor je to v kapitalističnem redu, kjer je država uvedla socialno zavarovanje zato, da vsaj delno zboljša položaj zapostavljenih slojev.

In zopet pravi dr. Ž., da je v fašističnem korporativizmu dobilo socialno zavarovanje globlje načelno upravičenje in sistematično mesto v narodnogospodarskem sestavu: »Kajti le tako je mogoča sorazmerna prevalitev dela bremen, ki jih socialno zavarovanje terja, na podjetnike in državo, kar je edino možna osnova njegove izpeljave.« (Str. 298.)

Če je vodilo res »socialna pravičnost«, ne bo treba takih »prevalitev«; izvaja naj se le socialna pravičnost v vseh ozirih in odnosih, pa bodo tudi delavci, nižji sloji sploh, dobili pravično plačilo za svoje delo. Če je liberalna

država le zaradi »javnega miru« posegala »od zunaj« v »normalni« tok, je bila prisiljena, da je javni mir res ohranila.

V pravem korporativizmu mora vladati socialna pravičnost za vse odnose, tudi za razmerje človeka do stvari (človek — produkcijska sredstva); vse produktivno življenje se usmerja proti socialni pravičnosti; tedaj bodo tudi ustanove socialnega zavarovanja v resnici dobile čisto drug pomen: saj ne sme biti »podrejenih« in »nadrejenih« v smislu liberalizma; ne sme biti »izkoriščevalcev« in »izkoriščancev«, temveč povsod mora vladati kooperacija, ki jo mora nadzorovati in ščititi država v omenjenem smislu kooperacije gospodarskih činiteljev. Institucije socialnega zavarovanja — in vse ostale — bodo vsem v korist in ne bo treba »prevalitev« bremen; vsi bodo sodelovali, zato bodo tudi vsi želi sadove svojega dela.

Priznati pa moramo, da so prav totalitarni režimi obrnili posebno pozornost in skrb kmetijstvu. Res pa je seveda to, da tudi agrarna politika služi ciljem njihove splošne politike: kmetijski stan s kmetijstvom je neizčrpen vir ne le najvažnejših življenjskih potrebščin, kruha, temveč z dežele se vije tok vedno svežih delovnih sil v gospodarska in kulturna središča.

Žal pa tudi tu korporativna ideja ni našla svojega pravega obraza; saj je fašizem še vedno ohranil stari sistem... Zakupništvo kot znak starega fevdalnega sistema je še vedno ostalo, koloni so dobili nekaj več garancij ter možnost izboljšanja položaja.

Ali je avtarkija skladna s korporativno idejo? Dr. Žebot pravi (str. 259), da ima avtarkija prijatelje in nasprotnike »z ozirom na načelna izhodišča«. Veliki fašistični svet je zavzel stališče, »da je kakršen koli odpor, negativen pa tudi samo teoretičen proti avtarkičnim smernicam, s a b o t a ž a (podčrtal jaz), ki se mora s t r o g o kaznovati«. (Str. 259, op. 488.) Kljub temu pa, kakor je razvidno iz navedb dr. Žebota, »so redki pravi fašistični gospodarski teoretiki...«, ki avtarkično smer narodnega gospodarstva utemeljujejo iz osnov, namenov in strukture fašističnega korporativnega narodnega gospodarstva.

V teoriji je v tem vprašanju mnogo različnih mnenj; navadno obravnavajo ta problem v zvezi s protekcionizmom. Kljub temu, da danes povsod streme za avtarkijo, se moramo vprašati: ali je to naravno, v smislu smotrnega gospodarstva in pojmovanja organsko urejene družbe? Ali vodi danes države v avtarkijo naravni — smotrni razvoj gospodarskega in družabnega življenja? Odgovor bo negativen. Kriza sistema v gospodarskem in družabnem življenju je povzročila tudi krizo v mišljenju in nazorih. Če pa dr. Žebot pravi (str. 144) še, da s a n k c i j e pomenijo začetek avtarkije, potem bomo celo bolj morali zavriniti naziranje, mišljenje, kakor da je avtarkija nekako i d e n t i č n a s korporativno zamisljivo v smislu osnov, namenov in strukture korporativnega narodnega gospodarstva«. (Str. 259.)

Zanimiva pa je ugotovitev, da se v finančni politiki fašizem prav nič ne drži korporativne ideje; v davčni politiki ga več ne vodi »socialna pravičnost«, temveč »stara, preizkušeno fiskalno načelo«: treba je naviti davčni vijak tam, kjer je kaj iztisniti! (Str. 271.)

Korporativizem zahteva enako upoštevanost vseh slojev, vseh kategorij. Tu se pa vidi, da so si v italijanskem fašističnem korporativizmu pridobile

»gornje« plasti tak vpliv tudi na državno gospodarsko politiko, da tudi tu lahko »prevalijo« bremena na nižje sloje.

Sicer pa dr. Žebot prihaja tudi do ugotovitve, da »odvisnost korporativnega organizma od avtoritarnega središča jemlje gospodarsko-političnemu uravnavanju v znatni meri korporativni značaj in zaradi avtarkičnih stremljenj to uravnavanje večkrat pretirava«. (Str. 272.)

Zlasti pa soglašam z njegovo končno ugotovitvijo: »Sproščena onih fašističnih posebnosti, ki gredo v breme korporativne učinkovitosti in zasebne pobude, bi korporativno narodno gospodarstvo lahko popolneje skladno zadostilo vsem vrstam potreb... kot jih klasificira fašizem, ne da bi pri tej razčlenitvi bilo načelno ugovarjati«. (Str. 274.) Dodal bi le, da bi s to analizo nujno ostal — samo pravi korporativizem, vse primesi pa bi odpadle...

VIII.

»Naročena znanost.« (»Sodobnost«, št. 1—2, str. 74—81, —šk—). Ni bil moj namen, zagovarjati avtorja proti izpadom anonimnega »—šk—« v »Sodobnosti«; naša naloga je tisto raziskovanje, da pridemo do spoznanja in razlikovanja med dobrimi in slabimi stranmi. Za značajnega človeka pa to še ne bo dovolj, temveč bo šel še za stopnjo više: dobre stvari bo priznal, slabe pa kategorično zavrnil.

Zlasti ponovno zavračam tudi —šk—ja (kot sem dr. Žebota), ko pravi (str. 76): »V papeški okrožnici »Quadragesimo anno« je sprejela ta sistem (namreč fašizem) celo katoliška Cerkev. Ta okrožnica hvali fašistični korporacijski sistem, češ da v njem »razredi mirno sodelujejo.«

Odveč se mi zdi, napisati še kakšen dokaz izrecno proti »naročeni znanosti«, ki jo nudi »Sodobnost«. Izjavil bi le to, da očitek »naročene znanosti« pade nazaj na —šk—ja in na »Sodobnost« samo!

IX.

Zanimanje za korporativizem se tudi pri nas zopet dviga. Pojmi seveda še niso razčiščeni; zato je tembolj potrebno jasnega spoznanja in ne zgolj kopiranja tistih tujih vzorov, ki sicer zelo vpijejo, niso pa v skladu s pravo obnovo. (»Čas«, št. 3—4, 1939/1940.)

Moj namen je bil, da še enkrat poudarim, priznanje dobrega in zavrnitev slabega, zlasti pa opozoriti na nujnost razlikovanja med naukom papeških okrožnic in različnimi sistemi, »psevdokorporativnimi združbami«, ki ne nudijo izhoda iz splošne anarhije. (G. Viauce, str. 79.)

Morda bo kdo dejal, da si preveč idealno predstavljam korporativizem sam, še bolj pa obnovo sveta. Toda če hočemo začeti z zdravljenjem, si moramo načrtovati program in zlasti spoznati vzroke današnjega stanja. Danes pa mnogi govore: »Zahvalim Te, Gospod...«, se na zunaj »otepajo pogubnega duha mamonizma, paganskega nacionalizma in komunizma, a mu vendar podlegajo v svoji miselnosti. Skupna korenina vseh teh novodobnih gibanj je vendarle ena in ista. Imenuje se materializem...« Povsod vlada ista nekrščanska miselnost. »Pristaši teh navidez povsem nasprotnih gibanj se zaradi tega vsak čas lahko najdejo na istih osnovah in se lahko vsedejo k skupni

mizi...« Vsi tudi uporabljajo oblast v državi »ne pod vidikom pravičnosti in splošne blaginje, ampak po nazorih materializma: kdor je močnejši in ima oblast, se je poslužuje neomejeno in brezobzirno v dosego lastnih koristi...« (»Slovenec«, št. 34, 11. II. 1940, Drin.)

Vsem je tudi skupen neki posebni sofizem: nacija je v svoji realnosti nad človeškimi bitji, ki jo sestavljajo; ljudje umirajo, država pa ostane kot stalna sinteza, v kateri poedinci najdejo superiorni izraz »bonté éphémère de citoyens, par laquelle elles (individualnosti) sont assurées que leurs efforts seront continués«. G. Viauce, str. 138.)

Za zaključek naj navedem še sodbo G. de Reynolda o fašizmu (L'Europe tragique, str. 290—295):

1. Katolicizem je v očeh fašizma italijanska religija. Zato noče priznati katoliškega univerzalizma; religija mu je le orodje za politične cilje.

2. Morala fašizma, koncepcija države, vzgoja mladine, »— ne peut pas être appelée une conception chrétienne«, ker je celo »opposée à la conception chrétienne«. (Str. 290.)

3. Filozofija fašizma in filozofija katolicizma sta zato »inconciliables«. (Str. 291.)

4. Še več: kljub vsemu dobremu, kar je fašizem tudi izvršil, kljub priznanju katolicizma in Cerkve »les principes fondamentaux du fascisme ne sont pas des principes chrétiens«. Za fašizem ni ničesar nad državo; država je »la valeur suprême, le patriotisme est, il doit être une religion«. V formuli, ki jo tudi dr. Žebot večkrat omenja in izvaja iz nje zaključke, »vse za državo, nič izven države, nič proti državi«, je pa na najbolj karakterističen način izražen sodobni etatizem, ki je tiranija. Tu fašizem zanikava vse vrednote, ki so nad in pred državo: družina, osebne svoboščine, duhovno življenje, morala, religija...! (Reynold, str. 295.)

Do enakih zaključkov bo prišel vsak tudi, če bo čital v »Slovincu« označeno »Doktrino fašizma«, ki je izšla v slovenščini. (Benito Mussolini, Doktrina fašizma, Založba Vallecchi, Firenze, 1939, str. 59.) Tam lahko čitamo kar naravnost: »Fašizem je religiozna zasnova...« (str. 10) in mnogo drugih stvari, ki se upirajo našemu čutu in pojmovanju.

Res je, da marsikaj za fašizem ne velja, kar je svojsko n. pr. boljše vizmu. To sem tudi v glavnem nakazal, kolikor je bilo potrebno. Popolnoma pa velja v vsem obsegu tudi za fašizem, da »l'État qui se considère comme une fin en soi, travaille toujours à sa propre ruine«. (Reynold, str. 295.)

Z vsemi navedenimi pridržki sprejemamo tudi delo dr. Žebota.

Književnost

Jože Kastelic, Prve podobe. Ljubljana 1940. Založba Literarnega kluba.

Literarni klub, ki ga sestavlja v Ljubljani nekaj mlajših književnikov, je kot prvo svojo knjigo izdal prvo pesniško zbirko **Jožeta Kastelica** z značilnim naslovom »Prve podobe«. Nastop pesnika Jožeta Kastelica ni bil bučen, skromno, toda vedno vidnejše se je pojavljal že nekaj let v Domu in svetu in Ljubljanskem Zvonu ter privlačil s svojo mirno in kultivirano pesmijo. Toda kljub temu je njegova zbirka izšla nekako nenadoma, kajti ob skromnosti dozdej revijalno priobčenih pesmi marsikdo ni pričakoval zbirke, posebno ne take, kakor leži sedaj pred nami.

Kaj je v naslovu? Podoba pomeni isto, kar pesem. Podoba je vedno izraz doživetja, ki zadeva duhovno v konkretnem; nje živa nazornost je pravo nasprotje mrtve besede znanstvenikove. Živost Kastelčevih pesmi pa ni toliko v nazornosti, kolikor v glasbi in ritmu. Saj jih je samo uho, samo zvenenje, drhtenje v vetrovih, šumi trav, klici, zvonovi, piščali, utripi... Rime navadno zvene skozi vso pesem in spominjajo na skrite zveze. Če so urejene v sonetih, tako značilni posodi današnje poezije, so včasih posiljene, tako da zgube tisto silo, ki jo imajo v prostih ritmih, polnih tudi vokalnega slikanja in aliteracij. Živahni ritmi se izmenjavajo s težkimi. Besede se ponavljajo, tako da nekateri motivi odmevajo iz kitice v kitico. Najlepše pesmi zbirke moreš imenovati tiste, ki najubraneje zvene. Vendar je malo takih; nekatere se izgubljajo v težek in trd miselni izraz, druge pa v igračkanje in iskanje.

Nazornost je omejena na podobe, ki se vlečejo po vsej zbirki. To so skromne, pa tudi polnejše podobe iz narave; nekatere so literarno blede. Pogostna je prosojna personifikacija, ki čutni svet napolnjuje z duhovnostjo in subjektivnim razpoloženjem. V Kastelčevih pesmih je veliko miselnega, abstraktnega. Živa stvarnost se umika neprijemljivi misli. Zunanji svet je

zastrt v mrak čistega bistva, imenovan kar z nedolžnim imenom: stvar, predmetnost. Tem mislivim verzom je tuja narava in opoj čutov. Pesniku je vse tuje, nima še tal; ko se prebujajo stvari, posluša z zaprtimi očmi vase. Jezikovni zaklad je knjižen, sicer pa iskan, literarna dediščina polpreteklosti in sedanjosti. Sem in tja te v preprosti lepoti kakšne kitice sreča spomin na narodno pesem. To pa so samo spomini, ki izginjajo v poetični govorici. V njej je še nekaj rekvizitov ekspresionizma: rok, belih poti... Ravno glede na jezik bi mogel deliti pesmi na potratnejše in preprostejše; v poslednjih je ostrina in sijaj, ki je prepričljiv. Ta razlika je vidna zlasti v stavku; pot gre iz zamotanejšega podredja ali vsaj z bogatimi prislovnimi določili okrašenega stavka h golemu prostemu stavku in priredju. Kastelic rad niza stavke, niza misli, niza glasove in podobe. Njegova pesem ne pozna stopnjevanja ne mogočnih antitez ne kraljevsko urejenih period. Hoče biti preprost niz zvokov in misli, venec glasov brez težine.

Kaj ti ta mirni zvočni izraz daje? Velik del pesmi je en sam zanosno poudarjen: ti. Ta »ti« je poln čisto osebnih občutij, prijetnih spominov in bolečin. Govorjen je s strastjo in neposrednostjo kakor v dnevniku. Ta »ti« je tako oseben, da se odmika bralcu, ki mu večkrat ostaja samo kup golih verzov, neumljivih namigavanj. Tako je prvi del le osebna ljubezenska lirika.

Drugi odstavek te vsaj na prvi videz pripelje v živo predmetnost; sem in tja zadiši zemlja, kmetska domačnost, celo pokrajina omamne Dolenjske, dasi je večinoma pokrajina v tej zbirki literarno nedoločna in enobarvna. Krog stvarnega je zelo ozek. Pesnik je osamljen v domači hiši, med šumečimi travicami. Njegov krog je: mladostno-ljubezenski »ti«, iskanje in izpovedovanje, čas v boju z večnostjo in nekakšna aktualnost v poskusih socialne in rodoljubne pesmi. To je pesniški svet, ki ga razkriva zbirka. Vse je še znotraj, človek še ni prišel iz samega sé, izrekel je komaj prvi »ti«, ki pa v zadnjih sonetih že prihaja v širšo resonanco.

Miselnih prepadov v Kastelčevih pesmih ni. Preveč so mirne, da bi bile bogoiskateljske, preveč površne, da bi bile kozmične. Tista rahla napetost med časom in večnostjo, nasprotja med smrtniki in sijem meščevim, med minljivostjo in angelom so deloma v zakladu današnje poetične govorice, včasih pa tiha doživetja, ki prevzamejo bralca. Toda nikakor ne z miselno globino — Kastelic ni filozof in mučenec večnih vprašanj — marveč z mikavnostjo glasbe.

V naslovu zbirke je pravilno poudarjen izbor prvih podob. V njej pa je toliko lepih odlomkov, zvokov, ki bi jih želel poslušati kar naprej, pa tudi marsikaj neplodnega poetičnega pisanja. Ta svet prvih podob bo obogatil samo napor za notranjo poglobitev, za zvestobo pesniškemu doživetju, ki prinaša s sabo novo, živo besedo.

Zbirka bo ostala kot dokument zaključka ekspresionističnega pesniškega okusa, ko se je duševnost mladih oblikovala v novo realističnejšo in preprostejšo pesem, v katero pa Kastelic šele prehaja, prinašajoč s seboj veliko kulturo besede in polnost podob. Pokazala pa je tudi temelj nove pesniške osebnosti, katere razvoj bo treba vsekakor zasledovati in beležiti.

Janez Remic.

Dve antologiji slovenske moderne lirike

1. v slovaškem prevodu:

Koloman K. Geraldini: Piesne zpod Triglava. Výber zo súčasnej slovinskej liriky. Bratislava 1940, Slovensko-juhoslovanská liga, študentovský odbor. 8°, broširano.

Slovaški pesnik in prevajalec Koloman K. Geraldini ni pri nas neznana oseba. Pred leti je izdal dvoje pesniških zbirk: »Na poti k demonom« in »Rosa v čaši«. Mudil se je dalj časa v Ljubljani, kjer je zasnoval svojo antologijo. Skoraj ob istem času kot Josef Hora v češčini (1937/38), je začel Geraldini tiskati svoje prepesnitve od časa do časa po revijah: v Elánu (Praga, Mazáč), v Prámeňu (Trnava, K. K. Geraldini, frančiškan Dilong), v Slovenskih pohľadih (Turčiansky Sv. Martin, Slovaška Matica).

Pri prepesnitvah navadno postavimo vprašanje: zakaj se prevaja? kako se prevaja? Prvo vprašanje je jasno. Geraldini je vzljubil slovensko poezijo kot malokdo in nekateri pesniki so se mu zdeli sorodni (Kosovel). Te je prepesnil iz notranje potrebe, druge zato, ker je hotel prikazati svojemu narodu poezijo bratskega naroda, ki je doživljal večkrat isto usodo kot slovaški. V tem pogledu je Geraldini eden prvih, ki je ponesel našo pesem v takem obsegu med svoje rojake. Pri Slovaki poznajo zelo malo našo literaturo, kvečjemu nekoliko imen (Cankar, Finžgar, M. Kranjec, Aškerc). Zato smo Geraldiniju za to lepo antologijo tem bolj hvaležni.

Drugo vprašanje je bolj zapleteno. Najprej nas zanima izbor in razporedba.

V celoti se je Geraldini držal »Slovenske sodobne lirike« iz leta 1933 (Ložar-Vodnik), toda upošteval je ponekod tudi posamezne knjižne izdaje (Župančič: V zarje Vidove, Gradnik: Večni studenci, Kosovel: Pesmi (Ocvirkova izdaja), Klopčič: Preproste pesmi in celo revije). Ni pa upošteval najnovejših zbirk in tudi ne imen najmlajših pesnikov. V antologijo je uvrstil naslednje pesnike: Župančiča (6 pesmi), Sardenka (1), Gradnika (7), Maistra (1), Golarja (1), Golio (2), Glaserja (2), Grudna (2), A. Debeljaka (2), Fr. Albrehta (2), Lovrenčiča (1), Bevka (1), Podbevška (1), A. Vodnika (1), Tauferjevo (2), Pogačnika (3), Kosovela (12), Fr. Vodnika (1), Klopčiča (1), B. Voduška (1), Kocbeka (6). Slovaški bralci, ki ne poznajo naših razmer in ki bodo sodili po številu pesmi, lahko dobe napačen pregled. Zato bi bilo potreba število nekaterih zmanjšati (Gradnik, Kosovel), drugih povečati (Albrecht, A. Vodnik, Klopčič, B. Vodušek). Kar pa najbolj pogrešamo v antologiji, so imena: Kette, Murn, Jarc in Seliškar. Brez teh, zlasti brez Ketteja in Murna, ni antologija popolna.

Kar se prepesnitev samih tiče: težko je enemu samemu, pa najsi je še tako vešč, prevajati toliko raznolikih pesnikov. Zato se moramo postaviti na to stališče in ne smemo obsojati prevelikih napak. Ker glavno pri taki zadevi je celota in informativna plat prevodov. Ne povsod, a gotovo v našem primeru.

Geraldini je moral premostiti razliko, ki jo ima slovaški jezik glede akcenta v primerjavi s slovenskim. Dočim je pri nas lahko ustvarjati jambsko mero, je pri Slovaki to že otežkočeno zaradi glavnega akcenta, ki je zmeraj na prvem zlogu. Naravna mera za Slovake je torej trohej ali daktil. (V. Smolej trdi v svoji oceni (Dejanje 1940, II., str. 79), »da je v slovaščini silno težko

ujeti ritem troheja in jamba«; to je seveda absurd, ker je ravno trohej najnaravnejša mera za slovaški verz! Kako se je pa posrečilo »ujeti ritem jamba«, najbolje dokazujejo prevodi Gradnikovih sonetov!) Kar se mere tiče, moremo Geraldinija pohvaliti, da se je večinoma držal mere originala, le malokdaj jo je predrugačil (Gradnik: Pričakovanje — jamska mera, Geraldini trohej; ali Golia: Poznam roko — jamb, Geraldini trohej itd.). Kjer pa je navidezno mera daktilska, je v resnici zopet jamska, ker je v češčini in slovaščini pri jamski meri dovoljeno prve stopice zamenjati z daktilom (Golar: Tišina).

Golar: ... in zdi se mi, da čas stoji,
da ura večnosti ne teče.

Geraldini: pozdáva sa mi: — stojí čas,
minúty v večnost' nebežia.

Najmanj srečno roko je imel Geraldini pri prevajanju pesmi s *prosto mero*; tu so njegovi prevodi tudi najbolj površni, dasi bi ravno tam pričakovali, da bodo najbolj točni. (Župančič: Z vlakom, A. Vodnik: Bratje in sestre, Kocbek: Rdeča junca itd.)

Že po teh primerih vidimo, da je Geraldini pripadnik one smeri, ki uči, da je treba pesem prepesniti, toda tako, da ji ostane čim več svojskega. Zato bo razen mere ohranil tudi rimo. Toda ne tako ozkoprсно, da bi s tem trpel smisel pesmi. Samo en primer. (Golia: Poznam roko — glej zgoraj!)

Golia: ... kot nežno cvetje v vetru na poljani.
In vse je pelo v njeni nežni dlani.
A zdaj vsa plaha gre čez blede lica
in črna jo zastira rokavica.

Geraldini: ... ako nežné kvietie v vetre na poľane.
Všetko hlaholilo dotykom jej dlane.
Ale teraz plachá hladí bledé líca,
belosť zastiera jej čierna rukavica.

Pogosto se pa dogodi, da rimo zamenja z asonanco (asonance namesto stikov zelo ljubijo poetisti!), to pa v večini pesmi, kar je seveda minus prevodov. Toda plus pri tem je, da je prevod na takih mestih zelo lep in točen. Mislim, da je to važnejše nego rima. En tak primer (Gradnik: Dvogovor II.):

Gradnik: Bilà sem kakor čist in trd kristal
in v dihu tvojem sem se raztopila,
bilà sem gruda, ki še ni rodila,
in v solncu tvojem sem pognala kal.

Geraldini: Ach, bola som jak čistý, tvrdý krystal,
len dych Tvoj moju tvrdosť rozlomil —
a úhorom som bola, ktorý nerodil,
až v slnku Tvojom krásny omlad vyhnal.

Na tem mestu bi še zavrnil trditev V. Smoleja (Dejanje, glej zgoraj!), »da so moške rime (v slovaščini) razen pri enozložnicah nemogoče«!

Smolej gotovo ve, da so trizložne (sploh besede z lihim številom zlogov) zmeraj lahko moške rime, kajti češčina in slovaščina imata še stranski podarek, ki je močnejši od našega in ki je večinoma na lihih zlogih. Torej enozložnica (n. pr. náš) se lahko rima s trozložnico (n. pr. zamyšľáš)!

Kar se tiče točnosti prevoda, bi rekel tole: mestoma je kar mojstrski, adekvaten originalu. Na takih mestih je Geraldini prešel vse ovire, ki mu jih je postavljala slovaški akcent, in se izkazal kot odličen prepesnitelj. (Gradnik, Maister, Golia, Kosovel, Albrecht.)

Drugod je prepesnitev slabša in pozna se ji neka naglica ter površnost. Zlasti v nerimanih partijah. Tudi je ponekod preveč svoboden, kar škoduje celi pesmi. N. pr. A. Vodnik (Bratje in sestre):

Ko molčijo kakor od tesnobe...

Geraldini: Keď tak mlčia ako smutná Psyché (!).

Večkrat ne razume jezikovnih fines (s stezami prepeta — Župančič: Z vlakom — Geraldini: chodnikami spáté), nenatančno čita (srčni = srečni, zanos = nanos, še = že, nezvêni = nezvoní itd.) ali dopolni, česar sploh v originalu ni. S tem razširi tudi verz. (Primerjaj: Župančič Z vlakom od verzov »S silo neznano...« dalje!) Nekdaj oslabi polni pomen besede (Albrecht: Molčali smo... »Tisoč molčanj do neba je kričalo«... Geraldini: »Tisíc mlčaní sa k nebu dvíhalo«. Ponekod slabo prevaja: zorela = dogorela, tvoj glas je zaihtel = tvoj glas se je razmišľjal itd.

Te in druge tudi večje napake pa nikakor ne vzamejo knjigi njene vrednosti. Mislim, da je objektivna kritika zmeraj boljša od površne. Kajti vse absolutno pravilno prevesti je nemogoče. Posebno, če prevaja samo en človek. Antologijo bi moralo prevajati in urediti več ljudi skupaj, ki bi se stalno korigirali in dopolnjevali. Če se tu ni to zgodilo — ne moremo kritizirati, ker pozna malo Slovakov naš jezik. Knjiga ima poleg negativnih mnogo dobrih stvari, več kot negativnih. In zato moramo prevode prištevati k dobrim. Največja njena vrednost je pa propagiranje naše literature.

Antologiji, ki je izšla v okusni opremi J. Cincíka, je dodan pregleden članek dr. Tineta Debeljaka, ki v strnjeni obliki prikazuje povojno gibanje v naši literaturi in objektivno seznanja tujino z našo duhovno rastjo. Nekaj napak, ki so se vrinile ob prevajanju, ne moti slovaškega bralca.

Dušan Ludvik.

2. v češkem prevodu:

Hvězdy nad Triglavem. Moderní poesie slovinská. Praha, Melantrich 1940. 80. broš.

Nekaj mescev po slovaški antologiji je izšla tudi češka antologija slovenske moderne lirike pod gornjim naslovom kot 40. zvezek Melantrichove zbirke »Poesie«, ki jo urejuje pesnik in kritik A. M. Píša. Pesmi sta izbrala in uredila dr. Oton Berkopec in Josef Hora, prepesnili pa Kamil Bednář, Jan Čarek, J. Hora, František Nechvátal in Karel Nový. Zaključno besedo »Pot slovenske lirike« je napisal dr. Berkopec. Knjigo je opremil grafik Frant. Muzika.

Antologija je navidezno idealna rešitev prevajalskih težkoč, kajti pri prevajanju je sodelovalo kar pet različno uglašeni pesnikov. Torej velika prednost proti slovaški antologiji. Mi pa vemo, da je glavno delo opravil zopet en sam človek, ki ni v svoji skromnosti med prevajalci niti imenovan. To je naš rojak dr. Berkopec, ki je prevedel večino pesmi v prozo, katero so potem zgoraj omenjeni prevajalci odeli v pesniško obliko. Berkopec je bil tudi nekak »spiritus agens« cele zbirke. Žal, da je ni uredil povsem kritično, niti po izbiri niti po številu pesmi. Dočim Geraldiniju ta pregrešek še lahko odpustimo (sicer ne radi!), tega pri Berkopcu ne moremo storiti, kajti pri njegovi razgledanosti po slovenski literaturi smo pričakovali boljši izbor.

V antologiji so predstavljeni tile pesniki: Cankar (1), Župančič (7), Murn-Aleksandrov (2), Kette (2), S. Sardenko (1), Gradnik (2), Golia (1), Glaser (2), F. Albrecht (1), Gruden (1), Lovrenčič (1), Bevk (2), Jarc (2), Seliškar (2), A. Vodnik (1), Tauferjeva (1), Sr. Kosovel (5), Pogačnik (2), F. Vodnik (2), Kocbek (2), Klopčič (3), Vodušek (1) in Fatur (1). Izmed teh pesmi jih je 19, ki so bile iz Vodnik-Ložarjeve antologije, druge pa so izbrane iz novejših zbirk dotičnih avtorjev. Dočim so bile upoštevane zbirke Gradnika (Večni studenci), Grudna (Dvanajsta ura) in Jarca (Novembrske pesmi), se niso uredniki ozirali na zadnje tri najnovejše zbirke Tauferjeve (Veje v vetru), Voduška (Odčarani svet) in Kastelca (Prve podobe). Pri Župančiču pogrešamo nekaj njegovih najmočnejših pesmi (Telesa naša, Podoba, Naša beseda...), pri Kocbeku pa njegove najbolj rusticistične pesmi. Murnu, Ketteju in Gradniku je odmerjeno premalo mesta, vsakemu po dve pesmi, torej toliko kot problematičnim pesmim Glaserja, Bevka ali Fr. Vodnika. Tudi Sardenku, Albrechtu, A. Vodniku, Tauferjevi in Vodušku bi jaz dodal vsakemu po eno pesem, zato bi pa zmanjšal število pri Kosovelu in morda še kje pri Klopčiču. Končno, če je dobil svoje mesto v antologiji Fatur, bi bilo prav, da je v nji izmed mlajših vsaj še Kastelic.

Največ pesmi je prepesnil J. H o r a, ena in dvajset, na drugem mestu je K. Bednář z osemnajstimi prevodi, dalje Čarek s petimi in končno Nový ter Nechvátal vsak z enim prevodom.

Josef Hora je trenutno eden najboljših čeških pesnikov. (Glej Dom in svet 1940, štev. 4, str. 253, in Debeljakov portret v Obzorjih l. 1938.) Znan je tudi kot prevajalec Pasternakove lirike, Puškinovega »Evžena Onjegina« in Lermontovljega »Demona«. Hora je pravi besedni gourmand, obvlada verzifikacijsko tehniko do vseh natankosti, njegovi izrazi so izbrani in nazorni. Takega poznamo iz njegovih pesmi, tak se nam je predstavil tudi v tej antologiji. Njegovi verzi tekó gladko, so brez nasilja komponirani, rime večinoma lepe in zvočne, le malokdaj neustrezajoče zapovrstnosti rim v originalu; drugod so včasih samo asonance, metrum je le redkokdaj izpremenjen. To je celotna ocena po formalni strani. Seveda so izjeme, toda o teh pozneje. Kar se pa točnosti prevoda tiče, je pri toliko raznolikih pesnikih težko prepesniti vedno tako, da bi bil prevod povsem adekvaten originalu. Hora — in z njim tudi ostali — so privrženci formalistične šole, toda širokogrudni; kjer pridejo do nepremostljivih ovir (zaradi strukture našega jezika), skušajo

v okviru predloge povedati isto z drugimi besedami v svojem jeziku. Ker v vsakem verzju ne moremo vsega prevesti, se mora prepesnitelj odločiti za to ali za ono besedo. To je stvar izobrazbe, posluha in okusa, toda ravno ta izbira je duša prevajalstva. Ponekod se more tudi nekaj prikrpati, vendar se mora zgoditi v duhu originala. Če sedaj po teh smernicah sodimo Horove prevode in drugih, jih moramo pohvaliti, da so s finim čutom reševali besedo za besedo (kar o Geraldinijevih prevodih ne moremo trditi) in da so končali svojo nalogo kljub pomanjkljivemu znanju slovenščine še kar odlično.

Toda Hora (in tudi ostali) je stopil večkrat iz danega okvira, in to velikokrat zaradi rime. Nam se pa zdi, da je bolje zanemariti rimo v prid točnosti. Tako ima na primer Župančič (Slap): preko strmin in čez loge, Hora: kjer logi so, kjer višina straši (leká! — zaradi stika do daleka). Drugod je zopet kaj izpustil, česar ne bi smel. Na pr.: Župančič (Z vlakom): razsvetil v dušah strasti bom plemenite, Hora: roznítím dechem božím!! v nich vzruch (razburjenost)... Ponekod je pri izbiri besed preveč površen in je oslabil njih pravi pomen. Na pr.: Župančič (Duma): Moj Máte, jo, moj Mate! Hora: Múj Máte, ach, múj Mate! Župančič (Slap): v biserne kroge, Hora: v skleněný pás; istotam: Ž.: večer se boči, H.: večerní čas se sklání... Hora spreminja epiteton ornans. Kette (Na trgu): noč trudna, Hora: noc dravá (deroča, grabežljiva); Župančič (Z vlakom): čuječni plameni, Hora: tajemné plameny. Drugod epiteton pristavi. Murn (Ko dobrove...): Pridite, nevihte ve, Hora: přijd'te, nepohody zlé. Zopet na drugih mestih slabo prevaja. Župančič (Z vlakom): ob oknu sloné, Hora: v kotu stoječa; istotam Ž.: ki šteje (stražar) ure, ko noč leži, H.: čitajoča (straža) čas ponoči; ali Ž.: ko spi naša zemlja, H.: ko spi naš dom; Ž. (Slap): zamrma iznenada, H.: šepetajoč v ledine!! V »Dumi« so ostale nekatere partije nepopravljene. Tako zlasti: »krepka primera«, Hora ima tu »svalnatý příklad« (mišičasta primera!!); ali: kličeš na kmete, Hora: do polí voláš; ali: je čul moje srce (škrjanček), od njega se peti učil? Hora ima ravno narobe: to od něho jsem se (od škrjančka), mé srdce, zpívat naučil? Ali: nesoglasje v vsemirju zasledil je. Hora ima: nesoglasje vsemirja je odkrival. Župančič ima: »ali« (v pomenu toda) poljane poznam, Hora pa interogativno: ali poznam tvoje poljane? Hora je tudi spremenil smisel zadnjega verza v Sardenkovi pesmi: A mlin stoji že leto dni. Hora ima: In vidiš, da mlin že leto dni beži! V dobro ne moremo šteti Hori, da je spremenil metrum pri Voduškovi pesmi »Trudnost« in pri Klopčičevi »Tri otrokove želje«. Pri Bevkovi pesmi »Prvi hip ljubezni« je spremenil tako metrum kakor rime, ravno tako pri Župančičevem »Slapu«. Pri »Dumi« pa moti včasih netekoč ritem; Hora tudi ni, žal, ohranil v rimanih partijah »Dume« vseh treh vrst stikov (tekočih, ženskih in moških), ki jih ima Župančič, in proti koncu »Dume« so asonance, kar seveda v prevodu zaman iščemo.

Toda te napake ne motijo češkega bralca, ki ne pozna slovenskega izvirnika. V celoti jih prikrije res lepa dikcija in mestoma kar neverjetno drzna prepesnitev. Razen teh in nekaterih drugih napak je imel Hora ne navadno srečno roko pri izbiranju besed. To seveda zlasti tam, kjer mu je pesnik soroden.

Kot protiutež tem šibkim metrom moram navesti nekaj prav posrečenih verzov, včasih kar dobesedni prevod.

Župančič (Slap):
Sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada.

Hora:
V osamocení stěn,
za závoji pěn,
slap padá, padá, padá.

istotam Župančič: ali jih drami ali jih mami,
Hora: zdali jim v hrudi živé sny budí

ali Župančič (Z vlakom): ...in kakor se val okrog skal,
Hora: a jak se vine dal vlna kol skal

ali Župančič (Duma):
poje ji, bije,
toži, vpije

Hora:
zpívá jí, duní
naříká u ní

istotam Župančič: tilnik — naloži mu breme nasilnik
Hora: šíje — tíha břemen v ně bije...

Naravnost mojstrsko je prepesnjena Kettejeva pesem »Na trgu«. Ni povsem točna, vendar izredno lepa, spominjajoča na smelost Paganinovih vragolij na eni struni ali pa na Verlainovo »Les sanglots longs«. Kar prisluhnite:

Kàpka
za kapkòu
tlàpka
rosnou mhòu
v bronzovòu mísu bez ustání;

bez koncè
je proud,
tichouncè
spěchá plout
dál, dál, jak myšlenky mé na ni.

Ali čujete monotono kapljanje kapljic v kotanjo, monotonost je še podbarvana s ponavljanjem diftonga »ou«?!

Na teh primerih smo prikazali celotno karakteristiko antologije. To, kar smo napisali o Hori, velja tudi za Čarka, Bednářa, Nechvátala in Novega. Njih prevodi nikakor ne zaostajajo za Horovimi (zlasti lepo prevaja Bednář — Kosovelove pesmi!), seveda niso te prepesnitve povsem brez napak. Kljub temu, da so prevajali včasih duševno nesorodne pesnike (na pr.: ruralist Čarek, ki bi gotovo izvrstno prepesnil Murna ali Kocbekove ruralistične pesmi, je prevajal eterično liriko A. Vodnika, F. Vodnika in Kocbekove Angele!!), so se kar neverjetno vživeli v svojo nalogo in jo zadovoljivo rešili.

Če smo označili Geraldinijevo antologijo kot dobro, moramo reči o češki, da je prav dobra, mestoma kar odlična.

Ako primerjamo še zaključne besede obeh antologij, bi označili Debeljakov epilog za informativnejši od Berkopčevega. Čeprav je Berkopčev epilog pisan z veliko ljubeznijo, je bolj subjektivno pobarvan, Debeljakov pa je zasnovan na kritičnejši bazi in nudi več oprijemljivih podatkov, dasi je v njem nekaj napak.

Veseli smo te lepe knjige, še bolj pa zanimanja, ki ga kažejo bratje Čehi za našo literaturo. Kajti — kot poroča Berkopec — je to že peta knjižna izdaja iz slovenske poezije (Prešeren — Jičín 1882 od J. Penížka;

Gregorčič — Praha 1887 od V. Pakoste; Aškerc — Praha 1923 od Vrchlickega; Cankar-Kette-Gradnik — Košice 1925 od J. Wolker in V. Měrka), ne vštveši v to priložnostne izdaje raznih drugih prevajalcev (Babler, Měrka). Ta antologija je hkrati dokaz, da ni bila pretrgana stoletna duhovna vez, ki nas je s Čehi vezala v književnosti izza Prešernovega časa. Dušan Ludvik.

France Novšak: Hudobni angeli. Roman otroka. Pri Ant. Turka nasl. v Ljubljani. 1940. Str. 191.

Kdor pozna »Dečke«, Novšakov prvi roman (1938), in bo zdaj bral »Hudobne angele«, bo mogel ugotoviti presenetljivo mnogo skupnih motivov, ki so značilni za obe knjigi: dokaz, da se pisatelj ni mogel odtrgati od avtobiografske snovi. Komur je še v spominu sprejem »Dečkov«, bo mogel ob »Hudobnih angelih« podpisati marsikatero misel, ki jo je pred letom o Novšakovem prvencu izrekla kritika. Kljub temu pa drži dejstvo, da kaže drugi roman precejšen napredek.

Novšak je uporabil svetopisemsko zgodbo o zavrženih angelih, ki hodijo po svetu v pogubo duš, in stavek iz govora na gori, ki blagruje ljudi čistega srca (ta stavek je motto knjige). Beg pred hudobneži, skrb za ohranitev čistosti — to naj bi bila torej vodilna ideja romana. Lepa ideja, ki pa jo je pisatelj izpeljal, žal, preveč konvencionalno, nedosledno in megleno.

»Hudobni angeli« so razvojni roman Mitje Kraljiča (roj. 1916). Čas dogajanja so leta 1918—1939, a kraji, kjer se dejanje vrši, Ljubljana z okolico, Zagreb in Beograd. Knjiga, ki je razdeljena v 22 poglavij, se mnogo obetajoče pričinja s slavnostno predstavo v ljubljanski operi o priliki osvobojenja. Lahkotno povojno življenje razkroji srečno družino Iva Kraljiča, kateremu devetnajstletna prijateljstva hčerka Margita »nudi svoje ustnice, dušo in telo« (prim. 20). Nesreči s puško sledi ločitev zakona in žena odide z otroki Marjetico, Mitjem in Brunom v mestno okolico. Odslej se vse življenje posredno ali neposredno suče okoli Mitje.

Že »Dečkom« je kritika očitala, da so njih junaki psihološko nemožni. Kakšen je Mitja Kraljič? Tudi on je od začetka do konca vaše zaverovani otrok, nadčlovek: modrijan, ki drugi iščejo njegove družbe, ki sam le malo in premišljeno govori; ljubljenec in miljenec; vitez in kavalir; vzvišen psiholog in učitelj; le najsrečnejšim zaupen prijatelj; usmerjevalec življenjskih usod, skoraj čudodelnik... in kot tak je neprepričljiva, izumetničena oseba. Kako ga riše pisatelj? Mitja desetletnik govori: »Marjetica bo postala kakor druga dekleta. Iz črnega parkeljčka nastane pravi parkelj.« (37.) Dvanajstletnik govori: Kmalu bo (sestra) imela sedemnajst let. Ali jo ima on (Mitja) pravico nadzirati in ali ne odgovarja takšno dekle že samo zase? (46); »Vem dobro, kaj govorim. Boljše bi bilo, da verjameš meni ko njemu« (48). Trinajstletnik kleči pri obhajilni mizi. »Ko ga je duhovnik opazil, je trenutek zadržal hostijo nad kelihom, kakor bi ga ne hotel obhajati...« (54). Pri petnajstih letih se zaljubi v poročeno Margito, ljubico svojega pokojnega očeta: »Margita in Mitja, oba sta čutila, da sta se hotela pogovoriti o sebi« (66) itd. itd.

Duševno neurejena je tudi druga mladina: genialni ljudje in izkušeni starci v otroških oblačilih. Dvanajstletni Milojko utegne zelo posrečeno narisati

Mitjevo karikaturu tedaj, ko mu ta narekuje francosko nalogo (108). Petnajstletna Biserka: »Veliko hočeš zvedeti. Ne vem, če ti morem že danes zaupati...« (178/9) itd. Mnogo psiholoških nedoslednosti (lutkarski zakonci, Margaretina ljubezen do Avda in hkrati groza pred njim itd.) izpričujejo stranske osebe, ki vse preveč modrujejo, vse premalo živé in so zato neverjetne, literarne. Razen dovršenega gangsterja Avda je pisatelj vse osebe oblil s skrivnostno, idealno lučjo, a ta luč je nerealistično subjektivna in bleda, tako da je čisto nemogoče razumeti medsebojne odnose teh oseb (n. pr. Margita in Mitja).

Fabulistično in psihološko izhodišče »Hudobnih angelov« je poleg erotike in seksualnosti kakor pri »Dečkih« predvsem puberteta. Če to upoštevamo, bomo lažje prenesli globoke misli, suhe in preudarne dialoge ter zrela dejanja mladostnikov in mladostnic — in lažje bomo vse to oprostili njim kakor tudi avtorju.

Niti tehnika romana ni na višku. V IV. poglavju kulminira Mitjeva in Mimičina ljubezen, a kasneje ne najdemo o Mimici niti sledu več. Deus ex machina v osebi razbojnika Avda je premalo neprisiljena, preskopo izvirna razrešitev romana. Vobče je vse dogajanje prepovršno, premedlo, prehitro. Kakor »Dečkom« manjka tudi temu delu vzročne povezanosti dejanja.

S »Hudobnimi angeli« je skušal Novšak postaviti že drugi spomenik študentovski mladostni rasti. Uspelo mu je sicer bolj ko pred dvema letoma, a časovna in življenjska razdalja med pisateljem in snovjo je bila tudi to pot še mnogo premajhna, da bi ga bila mogla obvarovati pred zaverovanostjo vase, pred zanesenostjo in naivnostjo in ga hkrati usposobiti za umetniško oblikovanje obsežnega gradiva. Premalo se je zamislil ob grajah in zdravih naukih, ki so jih vsebovale ocene »Dečkov«. Novšak ima dar preprostega, prijetnega in tekočega pripovedovanja. S tem darom bo utegnil doseči lepe uspehe v objektivni snovi, kar dokazujejo nekatera močna poglavja pričujočega romana (prizor v beograjski krčmi); a prej se bo moral odpovedati zastri nezreli in bolni avtobiografičnosti in subjektivno pobarvanemu modrovanju svojih junakov. Prav tako mu ne bo škodilo, ako bo več pažnje posvetil slovenščini.

Založba je knjigo odlično opremila. Kot daljši izvirni pripovedni tekst bodo »Hudobni angeli« nedvomno imeli velik krog čitateljev in spričo poguma mladega pisatelja tudi precej občudovalcev. Vse to pa dejanske umetniške vrednosti Novšakovega »romana otroka« ne bo dvignilo. V. Beličič.

Aleš Ušeničnik, Izbrani spisi. II. zvezek. Ljubljana 1940. Založila Jugoslovanska knjigarna. 306 str.

V dneh vsesplošne zmede, trenj in grozot, ki jih doživljamo, so nam Ušeničnikovi spisi, ki jih zvezek za zvezkom v razmeroma kratkih razdobjih hitita pripravljati avtor in založnica, ne le prepotrebni za duhovno orientacijo. temveč še v posebno uteho in bodrilo. Mirna, toda jasna in odločna Ušeničkova beseda, s katero razkriva zmotna naziranja na najrazličnejših področjih duhovnega življenja, da v tem jasnejši luči pokaže čisti Kristusov nauk, dvigne duha tudi v najtežjih trenutkih in ga navda z optimizmom, kakršnega premore edino le krščanstvo.

N a š č a s, uvodna beseda urednikova k prvemu letniku »Časa«, s katero nas avtor uvaja v II. zvezek Izbranih spisov, je podoba tudi našega časa in geslo »Nazaj h Kristusu!«, v katerega razpravica izzveni, bi moralo bolj kot kdaj danes zajeti človeštvo. Ušeničnik je vseskozi sodoben prav tako danes kot pred desetletji.

Izvor praktičnim zablodam vidi v idejnih zablodah. Zato mu je — zlasti še kot filozofu — prvenstveno tod potrebno razčiščenje. Z dvema razpravama obračuna s pozitivizmom, potem ko je prikazal njegov vznik v zgodovini filozofije, njegove posledice zlasti v religijski vedi, v etiki in sociologiji, pa tudi, kako se je zajedel v praktično mišljenje in življenje tudi katoličanov. Kot vodilni krščanski mislec pa vrši svoje poslanstvo tudi v boju proti praktičnim zablodam svojega časa. Pazno zasleduje, kako božje zakone spoštujeta slovstvo in politika, in greh neustrašeno imenuje greh, pri tem pa je sam vedno pripravljen popraviti krivico, če jo je komu s svojo obsodbo napravil. Z občudovanja vredno obzirnostjo pa nastopa proti zmotnim pojavom, o katerih misli, da so nastali bona fide, da tako obvaruje, kar je dobrega. Tak je njegov način, s katerim skuša v celi vrsti razprav odvrniti mladinsko gibanje od stranpotov, pri čemer se skrbno varuje osebnosti, temveč zahteva le popolne jasnosti. Končno se sreča še s Spenglerjem in njegovim pesimizmom, kateremu ne dokaže le zmotnosti njegovih filozofskih osnov, temveč mu postavlja nasproti optimizem, ki raste iz krščanskega idealizma.

Celota zase so razprave drugega dela, ki obravnavajo odnose med idejami in dejanji ter problem volje. Avtor sicer povsem pravilno pripisuje prvenstvo načelom, pri čemer pa nikakor ne zanemarija važnosti vzgoje volje, temveč ji nasprotno posveča veliko pozornost. Nasproti sredstvom modernih teorij postavlja askezo, kot jo je učil sv. Ignacij Lojolski.

Tretji del je posvečen s štirimi razpravami umetnosti in njenim odnosom do nraavnosti. Medtem ko v prvi nakaže problematiko z zanimivo korespondenco med pesnico Ringseis in profesorjem Stolzem, se v naslednjih — v eni kar v sholastični obliki — bavi z vprašanjem odnosa med estetsko in etično vrednoto samim. Svoje posebno stališče glede etičnega postulata v umetnini s splošnega človeškega stališča pri tem slej ko prej odločno vzdržuje, umaknil pa ga je v opombi — iz znanstvenih razlogov — z estetskega stališča. Tako je ob teh razpravah dokončno rešil eno najaktualnejših umetnostnih vprašanj, zaradi katerega se je vnela že ponovno ostra polemika, in s popravkom zelo olajšal pomiritev med nami samimi.

Knjiga je prava zakladnica bogatih misli, izvirajočih iz večnih resnic, ki jih hrani krščanstvo in ki nam jih je mogel v taki obliki posredovati le Ušeničnik. Da pa so spisi aktualni tudi danes, dokazuje tudi pojav, da posamezne odlomke ponovno ponatiskujejo mnogi naši listi. Tako spisov ne bomo imeli le zbranih v knjižnici, ampak bodo dosegli tudi svoj pravi in prvotni namen.

Ob tem zvezku je treba pohvalno omeniti, da je bil z vso skrbnostjo pripravljen, jezikovno izčiščen in da je tudi brez tehničnih pomanjkljivosti.

J. Rakovec.

France Veber, Vprašanje stvarnosti. Dejstva in analize. Založila Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. 1939. 498 str.

Med svojimi prvimi publikacijami je kot prvo izvirno delo izdala slovenska Akademija znanosti in umetnosti to edinstveno delo slovenske strokovne filozofske literature, ki bo poneslo ne le sloves avtorja, temveč tudi sloves naše Akademije preko meja naše ožje domovine. Ob tem obširnem in temeljitem delu se dva krat ponašamo naš ponos: prvič, ker je ob njem naša Akademija ob svojem prvem nastopu v javnosti v tako polni meri izpričala svoj *raison d'être*, in drugič, ker je z njim dosegla slovenska filozofija svoj vrhunec. Obenem se je s tem delom dokončno uveljavilo filozofsko prizadevanje našega znanstvenika-filozofa Franceta Vebra.

Vprašanje stvarnosti, ki ga je v tem delu na svojski in povsem izviren način razvil in rešil Veber, je eno osrednjih vprašanj filozofije, ki se peča z njim filozofska literatura od prvih početkov dalje. Ali dočim se je enim razvila teorija stvarnosti v skrajni idealizem, drugim pa v skrajni materializem ali pa so obstali v fenomenalizmu — zadnji smeri je bil Veber kot Meinongov učenec sam prva leta svojega filozofskega udejstvovanja blizu — je Veber s tem svojim delom utrl srednjo pot, smer filozofskega realizma. Vendar se Veber tudi od filozofov realistične smeri razlikuje tako v izhodišču kakor tudi v izpeljavi problema: dočim je n. pr. sv. Avguštinu in Descartesu izhodišče — po Vebro tako imenovana notranja stvarnost, je Vebro izhodišče — čutenje, v katerem vidi edino neposredno notranjo pot do stvarnosti.

Prav to čutenje, ki je za teorijo stvarnosti tako eminentne važnosti, pa je ostalo doslej v psihologiji najmanj raziskano. Zato si je Veber nadel za svojo glavno nalogo — ki jo je tudi v polni meri izvršil — da podrobno preišče to notranjo pot do stvarnosti. Vebrovo delo je tako v prvem redu psihologija čutenja in Vebrova izvirnost je vprav v podrobni preiskavi čutenja. Prvin, katere je odkril na čutenju in ki šele omogočajo teorijo stvarnosti, pred njim — kot sam upravičeno samozavestno ugotavlja — v zgodovini psihologije še nihče ni v taki ostrini prikazal.

Vebrove analize temelje — kot je to avtor poudaril že v naslovu knjige samem — na izkustvenih dejstvih in ga pri tem ne vodi nikaka spekulacija, zlasti ne, kar zadeva njegove končne zaključke, njegovo metafiziko. Kdor bi hotel torej ovreči njegovo teorijo stvarnosti in njegovo metafiziko, bi si nadel nelahko nalogo, da ovrže dejstva, iz katerih avtor izhaja. Mimogrede pa bodi omenjeno, da Vebrov način postavljanja dejstev in izvajanja zaključkov napravlja mestoma nekako presenetljiv vtis, spričo česar utegnejo nepozornemu bralcu uiti vprav dejstva sama; tako si moremo razlagati kritike dosedanjih Vebrovih del.

Tako nas uvede Veber v preiskavo notranje poti do stvarnosti že v prvem poglavju — v celoti obsega delo osemnajst poglavij — s presenetljivim dejstvom: z razliko o toriščih opazovanja (stvarnost) in analize (fenomeni), ki jo nato osvetli še s psihološke strani. V ostalih dveh poglavjih uvodnih misli se peča s teorijami, zlasti s Kantovo sklepčno, Humeovo asociativno in Meinon-

govo oblikovalno teorijo, ki iščejo poti do stvarnosti v posebnih dejih in ne že v čutenju samem.

Po tem uvodu preide k prvemu in obenem najobširnejšemu delu svoje knjige, k psihologiji opazovanja. Preden preide k psihološkim analizam samim, izlušči najprej iz celokupne sfere opazovanja vnanje opazovanje, ki se mu izkaže kot osnova vsega opazovanja tako z razvojnega stališča kakor tudi s stališča stvarnosti same. V naslednjih izvajanjih se torej omeji na psihologijo vnanjega opazovanja, in to v prvi vrsti čutnega. Tako odkrije na čutenju najprej dve strani njegovega poslovanja, postvarjevanje in ponazorovanje, ki postaneta temeljne važnosti za osrednje vprašanje knjige in ki ju preizkusi nato še ob posameznih vrstah čutenja. Posebno pozornost posveča ob tej priliki tudi prostorni in časovni lokalizaciji, ki poslujeta vzporedno s postvarjevanjem v smeri stvarnosti in sta torej s tega vidika važen faktor v teoriji stvarnosti.

Preobširno bi bilo naštevanje vseh zaključkov analize postvarjevanja in ponazorovanja, oziroma zadevanja in predočevanja, kakor ju avtor v naslednjih poglavjih iz notranjih razlogov preimenuje. Če se omejimo le na najvažnejše razlike v čutnem zadevanju, razlike, ki so važne za vsebinsko določevanje stvarnosti same, bi bilo omeniti zlasti svojilno in kazalno smer čutnega zadevanja, ki nas vodita do lastne in tuje stvarnosti, dalje slepo in živo smer, ki vodita do nežive in žive stvarnosti in končno vnanjo in notranjo smer poslovanja čutenja, ki z njima razlikujemo vnanjo in notranjo stvarnost.

Medtem ko se je Veber ustavil v prvem delu knjige ob čutenju samem, pa odkrije v drugem delu nov važen faktor na celotni poti do stvarnosti, faktor, ki zadeva nas, ki opazujemo oziroma čutimo. Tudi dejstvo stvarnega in nazornega čuta, ki ju v drugem delu knjige do podrobnosti analizira in preišče, je prav tako izkustveno dognano in neizpodbitno kot zadevalna in predočevalna smer čutenja samega. Tudi v tem delu knjige pa ne ostaja samo pri analizah, temveč podaja celotno strukturo tega novega pojava, tako da drugi del po pravici imenuje psihologijo stvarnega in nazornega čuta. Zopet bi bilo preobširno naštevanje strani, ki jih na tem pojavu poglavje za poglavjem odkriva, kakor tudi kritičnih opomb, s katerimi na podlagi lastnih zaključkov osvetljuje razne teorije starejše psihologije (Freudove teorije podzavesti itd.).

Spričo prvega in drugega dela knjige, o katerih v toliki meri odsevata Vebrov lastni dar opazovanja in njegov lastni »stvarni čut« in ki ga afirmirata v prvi vrsti kot nedosegljivega psihologa, ni nobenega dvoma, da tretji del knjige, teorija stvarnosti, glavno vprašanje celotnega dela, ni nič drugega kot logični zaključek predhodnih psiholoških analiz. Ni torej Vebrova teorija stvarnosti zahtevala takih in takih »dejstev« in analiz, temveč dejstva, ki jih je Veber odkril, in pa podrobne analize zahtevajo njegovo teorijo stvarnosti.

Tako mora čitatelj, ki je Vebru sledil v njegovih psiholoških izsledkih, slediti avtorju tudi v tretjem in zadnjem delu knjige, v katerem podaja celotno zgradbo vesoljstva. To mu spričo razlik v čutenju in spričo stvarnega in nazornega čuta razpade najprej v stvarno in fenomensko

polovico. Stvarna polovica sveta in življenja pa se deli nadalje v fizikalne, biološke, psihološke ter duhovne stvarnosti. Pri tej delitvi ne ostaja avtor samo pri ugotovitvah, temveč odkriva zopet poglavje za poglavjem njihove medsebojne zakonitosti. V posebnem poglavju obravnava odnose med doživljanjem in subjektom doživljanja, ki sovpadajo z razliko med stvarnostjo in fenomenom.

Teorija stvarnosti oziroma notranja zgradba izkustvenega sveta in življenja bi bila v tem dokončana — in to brez vsakršne metafizične primesi —, vendar se Veber v poslednjem poglavju dotakne še metafizike. Z odločnim ugovorom, da bi bil ta poskus metafizike neznanstven, prikaže kot točko, ki spaja fenomensko polovico sveta in življenja kot svet nujnega in nemožnega ter stvarno polovico sveta kot svet naključnega — Boga.

Tako smo dobili z Vebrovim Vprašanjem stvarnosti novo, izvirno psihologijo in na njej zgrajeno novo ontologijo in metafiziko. Da so zlasti Vebrova pot in na njej dobljeni izsledki novi, pokaže sam ponovno v zaključnih mislih, v katerih se primerja z Lockeom in Kantom in v katerih prikaže na kratko tudi pomen svojega dela za spoznavno teorijo.

Vebrovemu delu ne bi zmanjšali vrednosti ugovori o nekaterih posameznostih, o katerih bi se ta ali oni z Vebrom ne strinjal, ker so morda ostala premalo razjasnjena. Nekatero pomisleke je tako izrazil avtorju še pred natisom knjige tudi Ušeničnik in jih avtor deloma pojasnjuje že v opombah, deloma pa bodo zahtevale še razjasnitve.

Obširen povzetek v nemščini, ki ga znanstveno delo zahteva, bo točno seznanil z Vebrovimi izvajanji inozemstvo.

J. Rakovec.

Ludovik Puš, Kmečki stan. Psihološke in sociološke korenine kmečkega stanovskega gibanja. Ljubljana 1939.

Avtor, ki se po poklicu bavi s kmečko organizacijo, se je nalašč posvetil še študiju filozofije in pedagogike na univerzi, da bi kmečko vprašanje tudi duhovno globlje doumel. Sad tega študija podaja sedaj tudi drugim. Mentor pri tem študiju mu je bil univ. prof. Veber, čigar delo »Idejni temelji slovanškega agrarizma« mu je služilo tudi za psihološko in sociološko osnovo lastnemu delu. Vendar prof. Veber v uvodu, ki ga je napisal Puševi knjigi, izpoveduje, da je delo izvirno in da ima tudi pravo znanstveno vrednost, zlasti važno razliko med stanom in slojem da je Puš globoko psihološko utemeljil, ki njemu samemu v imenovanem delu še ni bila očitna. Avtor je razdelil svoje delo v pet poglavij: človek — sloj — stan — kmečki stan — temeljna načela kmečkega stanovskega gibanja.

Stanovsko gibanje slovenskega kmeta se je v zadnjih letih močno razmahnilo. To je po avtorjevi sodbi rešilno ne le za kmeta samega, temveč tudi za slovenski narod. Naš kmet je med vojno in po vojni duhovno in gospodarsko zelo trpel, zato mu je duhovna in gospodarska obnova nujno potrebna. A le-te ne bo brez stanovske organizacije. Kmečki stan je pa obenem temeljnega pomena za narod. Zato je z usodo kmečkega stanu življenjsko združena tudi usoda našega naroda. To so nekako vodilne misli tega dela, ki jih avtor dokazuje v rečenih poglavjih. Osnovne psihološke in sociološke pojave (o gonih in o socialnih skupinah, ki se snujejo na prvobitnih gonih,

o družini, stanu, narodu, Cerкви) kakor tudi podrobno analizo o složni produkciji in z njo dokaz, da je zemljedelski sloj temeljnega značaja, je avtor izvečine sprejel po Vebru, a samostojno razjasnil razmerje med stanom in slojem, med slojem in razredom in šele tako povsem znanstveno ugotovil pomen kmečkega stanu in stanovskega gibanja.

Puš loči sloj in stan. Sloj je skupina ljudi, ki proizvaja neke vrste materialnih dobrin, potrebnih za življenje. Ne pomeni pa nobene duhovne skupnosti. V stanu se pa izraža ta skupnost, zavest skupnega poklica, skupne naloge, skupnega načina življenja, ki mu je posledica tudi skupno mišljenje in čustvovanje, skupne navade in običaji, neka posebna skupna kultura. Loči pa Puš tudi sloj in razred. S pojmom sloja je označena skupnost produkcije, ni pa označeno nobeno interesno nasprotje. Pojem razreda pa označuje vprav interesna nasprotja in loči tako proizvajalce v sovražne si skupine. Višja enota med stanovi je razred. Brez stanov, pravi Puš, ni naroda in brez stanovske kulture ni narodne kulture, največ svojskih kulturnih prvin je pa ohranil vprav kmečki stan (57). Puš kaže to na kmečki miselnosti, umetnosti in modrosti, kmečkih navadah in običajih in kmečki veri. Ker bo, kakor vse kaže, bodoča država stanovska, osnovana na samoupravnih korporacijah, a je »od organiziranega stanovskega gibanja en sam korak,« je jasno, kolikega pomena je stanovsko gibanje. A zopet je kakor kmečki stan, tako tudi kmečko stanovsko gibanje med vsemi prvenstvenega pomena. Zato je — tako sklepa Puš svojo razpravo — kmečki stan tisti »vodnik, kateri edini nas more v resnici pripeljati na zaželeni 'drugi breg' bodočega vzajemnega življenja človeka« (105).

Pušovo delo je gotovo pomembno v naši socialni literaturi. Najlepše je vsekakor poglavje o kmečkem stanu. Prva poglavja so preveč obtežena z (Vebrovimi) distinkcijami. Res je delo s tem bolj znanstveno, toda večina ne bo zmogla teh nadrobnih analiz, kar je škoda, tem bolj, ker bi se dalo vse to po mojem mnenju bolj preprosto in nič manj prepričevalno povedati. Tu in tam je ostala še kaka neizglajenost, ki na prvi hip dela videz nasprotja (prim. str. 55 sl. o razmerju stanu in naroda). Puš misli, da moja opredelitev stanu ni »dovolj točna«, ko sem dejal, da so šele »organizirani stanovi z gotovim območjem in primerno avtonomijo pravi stanovi«. Stan v popolnem pomenu, pravi Puš, »predstavlja, se zdi, stan v nepopolnem pomenu«. To je resnično in je v mojih besedah (ki niso nobena »opredelitev«) tudi obseženo. Sploh je beseda »stan« večznačna. (Prim. sedaj moj komentar k okrožnici »Quadragesimo anno« o pomenih besede »stan«.) V tolmaču tujih izrazov pojasnjuje besedo »etos« z besedami »notranji ogenj, navdušenost«. A to bi bilo bolj tolmačenje za (platonski) »eros«. »Ethos« znači poleg »nравnosti« dandanes zlasti način (nравnega) mišljenja in ravnanja. Tako je še to in ono, kar bo kakega motilo, a v celoti moramo g. Pušu na tem delu le čestitati.

A. Ušeničnik.

Lisbeth Burger: Štirideset let babica. Prevedel Jože Lovec. Založila Mohorjeva družba. Celje 1940.

Ko je nadškof Jeglič izdal svojo knjigo za zakonce, je bilo zlasti po Ljubljani mnogo farizejskega pohujšanja in namigavanja, in to celo več

med tako imenovanimi naprednimi krogi kot med katoliškimi; slednjemu dejstvu je, mislim, vzrok škofova avtoriteta. Potem so se časi nekoliko obrnili. Začeli smo dobivati — pač po naši navadi — že zastarele prevode raznih popolnih zakonov in spolnih vprašanj, med narod pa so bile vržene vse mogoče brošure o najrazličnejših rojstva uravnavačih metodah. Dobro, da ljudje vsega tega niso preveč brali, ker od vseh teh knjig se je važnemu poslanstvu še najbolj približala Brecljeva knjiga: Ob viru življenja. Kako potrebna pa je nam literatura o spolnih in družinskih vprašanjih, dokazuje knjiga gospe Grafenauerjeve, ki je kmalu doživela drugo izdajo.

Sedaj pa smo dobili lep prevod znane nemške knjige: Vierzig Jahre Storchentante. Kakor se druge knjige znanstveno lotevajo teh vprašanj, tako nam ta knjiga kaže, kakšna so ta vprašanja — posrečeno ali ponesrečeno rešena — v vsakdanjem nazornem življenju. Knjiga ni ne znanstvena, kar niti noče biti, ne umetniško dognana; to so le naravna, prijetno kramljajoča, s srcem opisana opazovanja štiridesetih let babiške prakse. Ker življenje v toliko letih — babici je često dano pogledati tja, kamor drugi ljudje ne morejo prodreti — mnogokaj prinese, je v tej knjigi nakazan marsikateri problem, ki kar kliče po močnem oblikovalcu.

Troje ljudi je postavila pisateljica poleg sebe: duhovnika in dva zdravnik, da s tem še močnejše opozori na razliko med katoliškim in materialističnim gledanjem na otrokovo spočetje, rojstvo in njegovo pravico do življenja. Eni strani je otrok že takoj ob spočetju le objekt zaslužka, plod, zajet le iz telesa, iz duše pa nič; drugi pa je otrok dar božji in že ob spočetju včlovečena duša. Družinske drame in tragedije, ki rasto iz materialističnih pojmovanj in iz greha, je ta babica prikazala v tako napetih zgodbah, da morejo človeka pretresti bolj kot vsaka pridiga. Ubijanje spočetih otrok in razdiranje družin in skrunjenje svetišč ljubezni, to herodovstvo nas je odtujilo naravi, da smo začeli propadati. Jalova je naša doba — jalovi udobnosti se je vdalo človeštvo.

Pisateljica Key je v začetku tega stoletja napisala knjigo: Stoletje otroka. Zmotila se je. Da bo zares postalo stoletje otroka, naj pomore tudi ta knjiga, ki jo je napisala stara babica, »občinska mati« imenovana. Zato naj gre iz rok v roke, da bi se zopet zbudila tista naravna, z božjim pridihom povišana ljubezen do otrok, da ne bi bilo več krst kot pa zibelk.

Tone Čokan.

Marija Hamsun: Otroci z Dolgega brega. Zbirka mladinskih spisov. Jugoslovanska knjigarna. 1939. Prevedla Mara Puntarjeva.

Dva brata in dve sestri in vsak izmed otrok ima eno kravo; pa še pujski v svinjaku in gozd okoli, reka, ob kateri se otroci ure in ure zabavajo s takimi malenkostmi, s kakršnimi smo se mi že pozabili igrati. Z vsem tem okoljem so otroci tako tesno povezani kakor s tovariši njihovih let pri igri in pretepu. Dobra mati, resen oče, sosedje vseh vrst, kakršne zmore vsaka vas — saj je življenjski ritem ljudi, tesno povezanih z zemljo, skoraj po vsem svetu enak in se vas ne loči mnogo od vasi, pa naj bo to norveška, kakor nam jo prikazuje pisateljica, ali pa slovenska. In slovenski otroci bodo tudi uživali pri

branju prikupnega pripovedovanja o norveških otrocih, ki gredo spomladi na planšarijo in tam doživljajo vsemogoče, vesele in žalostne stvari in se ob sv. Mihelu vrnejo domov.

Delo diši po zemlji in bo navajalo otroka k vedremu delu, kar je vsekakor prednost pred raznimi mestnimi zgodbami, ki vzbujajo v otrocih nezdrave sanje in jih bolj navajajo h gangsterstvu kot pa k delu.

Knjiga je okusno opremljena in prevod Mare Puntarjeve dober.

Tone Čokan.

Umetnost

Razstava Matije Jama.

Matija Jama, ki je z lepo zbirko oljnatih slik napolnil prostore Jakopičevega paviljona, spada v impresionistični umetniški rod. Njegovo delo se harmonično uvršča v umetnostno dokaj zaokroženo celoto te, nadvse plovite in naravnost usodepolne umetniške generacije, generacije, ki je prav za prav prva zavestno afirmirala slovenski značaj njihovega umetnostnega oblikovanja. Kakor vsi njegovi tovariši, je v teku svojega umetnostnega razvoja prehodil dobršen del poti. Od početnega realizma, ki kaže v sebi znake monakovske šole, je prešel v čisti impresionizem, ki je najtesneje naslonjen na srce naše krajine in človeka. Zanimiva je usodna postavljenost njegove umetnosti — in seveda tudi dela celotne impresionistične generacije — v slovenski umetnostni okvir. Časovno že zaostali pojav impresionizma je domala izrazil naše nastrojenje »konca stoletja« ter se razvijal nato vztrajno v močni, kvalitetni obliki ves čas ekspresionistične ere, ki je zavzela do te slikarsko absolutne oblike dokaj neprijazno stališče, da obdrži danes ob najmlajšem umetnostnem rodu vsega upoštevanja vredno mesto. Danes je n. pr. delo Riharda Jakopiča v svojem bistvu tako impresionistično (naturalistično), kakor tudi do neke mere nadresnično.

Jamova umetnost danes teh elementov ne vsebuje v tako abruptnem razmerju. Impresionistični način slikanja se je po večji meri umaknil in uklonil intenzivnejšemu študiju forme. Plastično telo (krajina, človek), ki je poprej razpadlo v mozaik barvnih odnosov lokalnih in alokalnih tonov, se sedaj v svoji strukturi neprimerno bolje ohranjuje. Da, ponekod celo preveč (prim. »Guslarja«), kajti tu prevladuje potem moment snovnega interesa, ki potisne v stran barvno, pa tudi celotno slikarsko kompozicijo. V bistvu Jama še vedno misli na trdno telesnost sveta svojih mladostnih umetnostnih zasnov. Vendar — kakšna razlika je v načinu in namenu upodabljanja! Dočim mu je v mladostnem delu šlo predvsem za realno obnovo sveta in ni za konturo ostalo ničesar, kar bi bilo globljega pomena, je v sodobnem »formalizmu« oblika vse drugače utemeljena in pomembna. V nekem smislu išče Jama danes bistveno podobo sveta, pa najsi že upodablja krajino, človeka ali živali. Nekaj modroslovnega je v Jamovi umetnosti. Kakor išče modroslovec

pota do resnice, ki je cilj njegovih razmišljanj, tako tudi Jama izpreminja, ali bolje — ugotavlja realni svet na pojmoven način in skuša vedno izbrati iz minljivega vesoljstva podobo, ki naj v svojem bistvu zastopa neštevilo vrsto istih primerkov iz realnega sveta. Pot za bistveno podobo našega sveta, ki jo hodi razmišljujoči duh slikarja-modroslovca, je dovolj jasno začrtana v vsej njegovi umetnosti. Iz njegovih podob veje duh konstantnosti, trajnosti, večne mene letnih in dnevnih časov in ponavljanja oblik v neizmernosti sveta. Če je v Jakopičevi veliki umetnosti imanenten duh njegovega viharnega in neukrotljivega čustva, je v Jamovem ustvarjanju nazorno izpričan duh zemlje in celotnega stvarstva. Zemlja, ki jo Jama najrajši upodablja, je deviška zemlja iz okolice Kolpe, kamor še ni prodrla zahodna civilizacija s svojim rušenjem vsega patriarhalnega in tradicionalnega. Tu je ostala podoba krajine in človeka ista kakor pred stoletji. Majestetični tek reke Kolpe, drevje, rastoče na njenem obrežju, živali v odnosu do nje-nega življenjskega vira, ljudje v domačih nošah, nad vsem tem pa modro, jasno, ali pa tudi viharo razgibano nebo in sonce, vse to se ponavlja v podobnem odnosu že od davnine. To je pravi svet za razmišljujočega umetnika, ki je tesno prisluhnil bitju vesoljne božje narave in s subtilno dušo prenaša to utripanje orjaškega zemeljskega sveta na svoja platna.

Razstava je imela prav lep uspeh, tako v čisto umetnostnem kakor tudi v gmotnem oziru.

Mikuž Stane.

Jubilejna razstava slovenske umetnosti.

Za 40 letnico prve slovenske umetniške razstave je bila 31. marca t. l. v Jakopičevem paviljonu velika slovenska jubilejna umetniška razstava. Razstave so se udeležili domala vsi naši umetniki od impresionistov do najmlajših. V znamenju pietete so zastopani na razstavi tudi umrli udeleženci prve razstave, vsak s po enim delom. Kvalitetno je prireditev zelo na visoki ravni, še zanimivejša pa je s stilističnih pa tudi s kulturno-političnih vidikov. O njej bomo v prihodnji številki prinesli obširnejše poročilo. S. M.

Francè Stelè: Slovenske Marije. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1940. Slik 64.

Slovenske Marije so eden izmed mnogih plodov avtorjevega eksaktnega poznavanja slovenskega spomeniškega gradiva. Če so Monumenta (doslej izšli dve knjigi) v reprezentativnem obsegu in teoretično neoporečni uporabnosti oblikovani znanstveni trud in znanje, ki si ga je avtor pridobil na našem umetnostno-zgodovinskem polju, je pričujoča knjiga, ali bolje knjižica, potreben priročnik za boljše poznavanje in ljubezen do našega umetnostno-zgodovinskega gradiva, ter še za priljubljeno in zanimivo snov posebej. Raziskovanje naše umetnostno-zgodovinske preteklosti je že dospelo do točke, ko moremo pričeti s specifikacijo celotne snovi, da nudimo občinstvu, ki se ustraši pregledovanja »neznane« celote, s prijetnim, poučnim, a tudi za resen študij sposobnim detajlom. Poudarjam pa, da je naše slovensko umetnostno-zgodovinsko gradivo dozorelo nemalo po zaslugi avtorja »Slovenskih Marij«.

64 ilustracij, najsi so tiskane na slab papir, bo poneslo med narod lepoto slovenske Madone. Lepoto romanske častitljive Kraljice, žalostne in pretresljive gotske Piete, meščansko dobrohotne in samozavestne renesanske Matere, majestetične, aristokratske in »lepe« baročne Gospe, do čustvene in v nemir sodobnega sveta zamišljene Marije bratov Kraljev. Za slovensko Marijo je bil na delu Gian Francesco da Rimini, slavni renesančni mojster (sl. 42.), naši báročni slikarji Metzinger (sl. 60., 21.), Ilovšek (sl. 51.), Bergant (sl. 43., 44.), Jurij Šubic, pa tudi anonimni slikarji gotskega časa — do naivne, verne in okorne roke »mojstra« iz našega kmečkega ljudstva. Torej, prav kakor je katoliška vera univerzalistična in obsega vse plasti družbe in narode, tako so se najrazličnejše roke bodisi z dletom, bodisi s čopičem udeležile velikega časovnega »natečaja« za oblikovanje slovenske podobe Matere božje.

Knjižica je razdeljena v sledeča poglavja: »Marija v slovenski umetnosti«, kjer poda avtor na ikonografskem principu trojno razdelitev glede na določene tipe Marijine podobe, ki je ohranjena pri nas, njihovo detajlno utemeljevanje ter nahajališča posameznih predmetov z umetnostnozgodovinsko in stilno oznako; »Opombe k slikam«, kjer ustvari pisatelj katalog reprodukcijam ter jih historično in oblikovno pobliže utemelji; in slike same (64), katerim je dodano »kazalo slik«.

Delo, ki bo bralcu-laiku nudilo lep ilustracijski material in mu budilo ljubezen do našega umetnostnega gradiva, delo, ki more tudi strokovnjaku vzbuditi vrsto problemov iz domače umetnostne zgodovine, je prav gotovo vredno, da ne manjka v nobeni knjižnici slovenskega človeka.

Mikuž Stane.

Gledališče

Kronologija:

Naša Drama

A. Linhart, Županova Micka; premiera 2. aprila 1940; rež. dr. B. Kreft.
David Garrick Esq, Varh; premiera 2. aprila 1940; rež. prof. O. Šest.
Fr. Bevk, Partija šaha; premiera 9. aprila 1940; režiser V. Bratina.
N. V. Gogolj, Revizor; premiera 16. aprila 1940; režiser dr. B. Kreft.
W. Shakespeare, Hamlet; premiera 20. aprila 1940; režiser prof. O. Šest.
I. Nestroy, Danes bomo tiči; premiera 3. maja 1940; režiser prof. O. Šest.
Pri zadnjih dveh je gostoval Z. Rogoz, član Narodnega divadla v Pragi.

Kakor da hoče nadoknaditi zamudo, je seglo dramsko vodstvo v zadovoljstvo obiskovalcev Drame v zadnjem obdobju in obenem po najvišjih vrhovih — po Shakespearju in po Gogolju. Med ta dva, vsekakor najpomembnejša dogodka zadnjih dni v Drami, je bila postavljena obiskovalcem gledališča poklonjena Bevkova »Partija šaha«, edina med domačimi v tem času, če ne štejemo Linhartove »Županove Micke«, ki je bila igrana že ob proslavi 150 letnice slovenskega gledališča in zdaj prav za prav le ponovljena za abonente.

Dejstvo, da je bila »Partija šaha« uprizorjena najprej v Mariboru, in okoliščina, da je igrana v Ljubljani kot »obiskovalcem gledališča poklonjena«, ni baš priporočilno, niti vablivo. K temu pa se pridružuje še to, da je igrano

Bevkovo delo prav v času, ko je na odru tudi Revizor in ko se polni gledališka dvorana ob Rogozovem »Hamletu«.

Skratka: »Partija šaha«, ta psihološko zanimiva, vendar odrsko le proti koncu učinkovita analiza ozračja ob ljubezenskem trikotu, je prišla na oder z nenavadnim priporočilom »poklonjene« predstave, razen tega pa v času, ki za njo gotovo ni zadovoljivo ugoden.

Tudi v »Partiji šaha« je spoznati vrline avtorja vrste povesti in slik; vendar pa kaže premočna zgovornost, da Bevk še ni našel pravega izraza za odrsko delo. Kakor je zanimivo njegovo razmišljanje o vrednotah pravega prijateljstva in pravega zakonskega življenja, tako prav to razmišljanje utruja, ker je le preveč statično. In konec? Zakonski mož Peter Dren s partijo šaha do smrti izmuči častilca svoje žene Erne, nekdanjega prijatelja, nato pa ga pošlje čez prag. Mož in žena se zopet najmeta ob otroku, Galetu pa tudi ne bo najhujšega, ker se mu je Dren le izkazal hvaležnega za nekdanjo uslugo (Dren mu je namreč rešil življenje) in mu poslal potrebnega denarja za kritje neke poneverbe.

Povprečna igra, zanimiva po izvirnem zaključku, ki pa ne zadovoljuje, dasi nekako upravičuje naslov »komedije«, katera ima sicer več komponent za tragedijo ali vsaj za resno igro. Slabo je prišlo do veljave tudi razmerje med Drenovo ženo in služkinjo Marto; pravilno je bila zamišljena naznačitev dolge partije šaha z ugasnitvijo luči, ne pa tudi s tem, da je služkinja Marta medtem zaspala. Ženica je vendar živela v trdnem pričakovanju, da bo počil zdaj zdaj revolver. Sploh pa: prisotnost služkinje ob »živčni vojni« obeh mož je prisiljeno vnesena v igro pač le iz zunanjih, zgolj odrskih vzrokov.

Priznati je, da je bila zunanja zgradba letos tudi prvič uprizorjenega Kozakovega »Profesorja Klepca« bolj dognana in potek dejanja glajši kakor pa v Bevkovem delu, pa čeprav je Bevkova »komedija« za voljo svojstvenega prijema problema morda globlje zajeta.

Spomin na tiste dni, ko se je prvič oglasila slovenska beseda v gledališču, je bil večer z Linhartovo »Županovo Micko« in Smole-Garrikovim »Varhom«. Že napis v GL je dihal prijetni starinski zrak: Shupanova Mizka ena komedia v dveh akteh. Prenerejena po tej nemški: Die Feldmühle inu u Ljubljani jegrana v lejti 1789. Še bolj pa govorica, ki ji je bil Cesar (župan) gotovo dovolj dorasel, medtem ko Danilova (Micka) ni mogla utajiti prisiljenosti.

Ni tukaj mesto za razglabljanje o važnosti in pomenu Linhartovega prizadevanja. Poudariti je le dvoje: praznik stopetdesetletnice slovenske besede na odru je bil dostojno praznovan z izvedbo tega, za svojo dobo tudi idejno revolucionarnega dela; kakor pa je bilo videti vsaj pri premieri, ljubljansko občinstvo za take praznike nima prav najglobljšega pojma: dvorana je bila prilično slabo razprodana; zdravo in dobro podana »Županova Micka« bi bila skoraj deležna manj priznanja kakor pa burkasti Garrikov »Varh«, bidermajerska salonska spletko, ali prav za prav »sreča v nesreči« varuha gospoda Serčeta in njegove varovanke gospodične Malike, ki dasta s svojo sramežljivostjo nade v upanje obema Ropotcema, stricu in stričniku, in se nazadnje vendar drug drugemu razodeneta.

»Varh« je take in tiste lahke vrste šalica, kakršnih je na našem odru vsako leto nekaj bodisi z Nestroyevim ali kakšnim podobnim imenom. Ni čuda, da tudi letos ni bila zadnja, dasi je imela že vrsto predhodnic, in ji je morala slediti za zaključek letošnjega dela v Drami še burka »melanholičnega šaljivca in burkeža« I. Nestroya — »Danes bomo tiči«. V njej je šale in kvanfanja, pikrih in nepikrih opazk, šaljivih domislic in dogodivščin; da, še teta v Ameriki umrje in zapusti bogato dediščino Mirku Drugoviču, da se lahko ta poroči z varovanko trgovca Plavca in tako posredno pripomore, da se izpolni tradicionalno število treh zakonov, ko je vdovec Plavec pripravil že eno partijo in mu je pripomogel njegov novi kompanjon z drugo. Skratka: dovolj vsega, da se bodo Ljubljancani zopet nasmejali; toliko vsega, da že kar sočutno zveni ugotovitev ob koncu: »Koliko teh v Ameriki mora umreti vsako leto, da se lahko komedije veselo končujejo.«

Iz tega okvira izstopata kakor po vsebini tako po tehtnosti Gogoljev »Revizor« in Shakespearejev »Hamlet«. Nobeno teh del ni prvič v naši Drami, vendar njuna ponovitev ni neupravičena. To velja posebno za »Hamleta«, ki je postal že naravnost naša narodna igra, zlasti pa letos ob odličnem gostu Rogozu, katerega Hamlet je kakor človeško tako umetniško izkristaliziran lik tistega Hamleta, ki ga je Cankar tako visoko čislal. Mirna Rogozova igra in premišljena sleherna gesta približata gledalcu tega mladega, strtega in prav zavoljo idealizma tako slabega borca z računarsko in zvito okolico. Izraz, glas, mimika, maska: vse je pri Rogozu v takem skladu in v taki soglasnosti, da ne pretiravamo, ako rečemo, da je Rogozova interpretacija Hamleta vredna tudi največjih evropskih odrov. Vsa izvedba tega angleškega in svetovnega dramatika kaže, da je pripravljena s posebno ljubeznijo; tako, da je dobila tudi Župančičeva beseda prevoda enakovreden poudarek.

»Revizor« in »Hamlet« sta nastala v različnih časih, vsak v svojem okolju, vsak od svojega avtorja. Vendar pa je na njiju nekaj skupnega: moč umetniške resnice in prepričevalnost, ki je ni mogoče opisati, niti je vedno definirati ali razložiti, ampak jo je mogoče le občutiti. Moč, ki ne sloni na izbiranju odrskih učinkov in zunanjih momentov — vse to odseva že iz nje same — in ki izžareva iz ideje ter očarja s svojo lučjo tudi neznatnejše osebe in osebe in jim daje tako vrednost, kakršne v drugačni okolici ne bi dosegle. Pomislimo le na celo vrsto likov v Gogoljevem »Revizorju«. Nekateri niti ne spregovore, drugim je dovoljeno le nekaj besed, a vsi so utemeljeno in za celotno sliko tako rekoč potrebni. Šele vsi in skupno, vsak s svojimi težavami in grehi, vsak s svojo revščino in nebogljenostjo pomaga zgraditi zaključno »živo sliko«, mojstrovino, ki razgali vse te nebogljene podeželske oblastnike in napoveduje začetek tragedije, ki šele pride s prihodom novega, pravega revizorja.

Oba, kakor »Hamlet« tako »Revizor«, sta bila poleg »Antigone« in »Asmodeja« in morda še »Praznika cvetočih češenj« najznačilnejša dogodka letošnjega dramskega sporeda. Bila sta tisto, o čemer pravi Hamlet, da »drži tako rekoč življenju zrcalo: da kaže čednosti njene poteze, pregrehi njeno podobo, svojemu času in družbi njeno obliko in odtisk.« Vran.

Zapiski

Književnost nove poljske emigracije.

Izdajatelji nekdanjih varšavskih »Wiadomości literackich« so začeli sedaj v emigraciji v Parizu izdajati v isti obliki nove »Wiadomości polskie« s podnaslovom »Les nouvelles polonaises«, ki so izšle prvič dne 1. marca 1940. Uvodni članek te nove emigracijske poljske literarne revije je napisal znani književnik Ksawery Pruszyński pod naslovom »Književnost vojskujoče se emigracije« (Literatura emigracji walczącej), iz katerega posnemamo samo nekaj misli, ki so značilne za presojo današnje tragike poljskega naroda ter naloge današnje emigracijske književnosti v primeri s poljsko emigracijo pred stoletjem, ko so ji stali na čelu Mickiewicz, Słowacki in Krasiński:

Najprej se moramo mi, ki pišemo, otresti vse groze leta 1939., groze, v kateri je v teku enega meseca oživelo še enkrat vse tisto, kar je bilo v vsej poljski zgodovini najbolj temno, tragično in usodno. Resnično: samo na malo spremenjenem ozadju se je tedaj ponovilo vse. V teh rekah motoriziranih kolon, ki so se zarezale globoko v deželo, uničujoč

jo z ognjem in mečem, je bilo resnično nekaj, kar smo doživeli v napadih mejnega grofa Gera ob svitu naše zgodovine, nekaj, kar je spominjalo na pokolj srednjeveških križarskih vitezov, ki so bili prav tako boljše oboroženi, da, kar okovani v železo. V tej Varšavi, sestreljeni v razvaline, se je ponovilo mučeništvo kościuszkovske Prage, zažgane od suvarovljih kozakov, ko so jo napol zapustili vojaki, branil pa narod. Kdor je videl, kako so plenili ubog pridelek te dežele, ga grabili in ga po načrtu izvažali, temu so stopili pred oči prizori iz švedskega potopa. Ti pa, ki so na vzhodu Poljske videli še naval drugih vojsk, temnih, razcapanih, nezaupljivih, gladnih, valečih se v čredah in v neurejenosti sodrge, zagrinjajočih naša mesta kot »vojaške kobilice«, ti se gotovo pri tem niso domislili tistih revolucijskih armad, kakršne so v teku stoletij šle preko Evrope, gnane z napetostjo mladih gesel, dinamitom novih idej in težnjami razžarjenih hrepenenj. Tu je še enkrat oživela kalmutska in ruska Azija, valeča se po starih potih svojih napadov, sama v sebi ponižana, drugim ponižanje nesoča. Bilo je nekaj v naši zadnji tragediji, kar je spominjalo na brez-

vodstvo Chlopickih in Skrzyneckih, odmeve januarske vstaje v poznejšem partizanstvu, krijočem se v gozdih, kakor oni izpod Małogoszczi. Ponovila se je končno tudi največja sramota plemiške Republike, ki je bila za Jana Kazimirja krščena kot »pilawecka sramota«. V njej je oživel zopet vse iz časov Jareme in Krzywonos: napihnjena fanfaronada novega plemstva spričo novega »Chmiela« ter zločinska nesposobnost novih vodnikov, ki so bili — kot oni tam — edino sposobni zato, da niso dali pravemu voditelju armade in ga niso pustili na vodniško mesto. Propad poljske države je bil tako še bolj tragičen, ker nas je še enkrat spomnil največjega poraza in najtežjih trenutkov naše preteklosti.

To tragedijo bi bili dolžni mi, pisatelji, predvsem poudarjati in jo postavljati na prvo mesto, če bi v sedanjem trenutku smatrali za svojo najvažnejšo nalogo, da to, kar se je zgodilo, že sedaj vzamemo v pretres, dokler se dogodkov drži še sveža kri, dokler se še kade črne roke pogorišč. Resnično: če bi se tega opisovanja lotila sedanja »književna emigracija«, bi to njeno početje bilo spričo tega, kar se je zgodilo in kakor je sedaj, opravičljivo: ti Veliki, ki so pred stoletjem kot mi hodili po pariškem tlaku, so resnično tudi tako postopali: položili so »Virtuti militari« poezije na razbiti grob v zrak pognane Ordonove utrdbe ali na samotno borbo breznogega generala v varšavski Woli. Odlili so v dramatski spomenik proces vilenških filomatov in zaroto Kordijana. Vojno, katere se niso sami osebno udeležili, so počastili s pesmijo. Bili so veliko večji od nas. Ali pa je morda nam dovoljeno delati sedaj tako, kot so oni tedaj? Ali naj sedaj mi → kakor tedaj oni — zaradi »prepoznih žalov«, nerazpoloženi zaradi »prekletih preprirov« »zapremo vrata od glasov Evrope«? Ali naj sedaj tudi mi tej novi emigraciji, katere del smo, kakor so bili oni one tam, priključimo sedaj iz preteklosti in ohranimo pozabi dediščino drugih Soplicovov in drugih krajev »mladostnih let«? Ali naj sedaj mi, ko smo odtrgani od

domovine, slikamo izgubljeno Poljsko z mehкими toni, ki jih rodi v vsakem rastoče domotožje, Poljsko, kakršna je bila nedavno, toda olepšano, nekakšno tako lépo kot onega poletnega večera, ko so se gostje Sodnika vračali od branja gob s Telemeno v rdečem šalu?... Kakšno pot bo šla nova književnost nove poljske emigracije? V vojaško tragedijo Ordonovih utrdb, ali v epično idilo, ki bi nas v emigraciji popeljala še enkrat na »te porastle griče, na loke te zelene«?

Ko odpiram vrste te nove emigracijske revije, posvečene zadevam poljske kulture, si upam trditi, da bi sedanja emigracijska literatura postopala kar najslabše, če bi šla na slepo za zgledom izpred sto leti, pa čeprav je ta zgled tako velik in tako lep. Postopala bi slabo, če bi ji zmanjkalo vojakov na bojnem polju, kakor ji je zmanjkalo pesnikov pod Grochovem ali Ostrolenko. Postopala bi slabo tudi tedaj, če bi klicala v spomin same Ordonove utrdbe, nove Daszowe in nove Sowińske. Postopala bo slabo, če bo izmučeni emigraciji čarala zaklade in lepote izgubljene domovine, kakor je delal to največji izmed velikih. Kajti kljub vsemu temu, kar se je že pisalo in govorilo in kljub vsemu videzu — emigracija iz l. 1939 ni ista kot emigracija l. 1831. Ima čisto drugačen vzrok in čisto drugačno nalogo. Ne, današnjega vojaka, ki se je — razorožen na mejah Poljske — preril kakor oni tedaj skozi Evropo v Francijo, ne moremo primerjati z onim izpred stoletja, ki je položil orožje, da ga nikdar več ne vzame v roke. Ne, ne moremo v sedanjem poljskem državniku videti dediščino tragičnega kneza Adama, čeprav je ta vojna Zahoda z nasilniki Poljske — o čemer je on sanjal — postala resničnost. Toda kljub temu ni morda razlika med ono in sedanjo emigracijo nikjer tako velika, kakor ravno tu, kjer gre za svet pisateljev, za svet intelekta.

Literatura one emigracije je nastala tedaj, ko je dokončno propadla poljska sablja in poljska politična misel. Postala je »tretja obrambna linija« pozicije, ki se je

skozi vse stoletje imenovala »poljsko vprašanje«. Dala si je nalogo, proslaviti izgubljeno vojsko, prevrniti dolžnost nove vojske na naslednji rod. In to nalogo je odlično izpolnila: nekaj deset let pozneje je mickiewiczovski verz, ki so ga deklamirali v kielecki ruski gimnaziji, vzbudil patriotizem Andreja Radka; in prvi politični inštruktor Ziuca Pilsudskega v daljnem Zulowu je bil Słowacki. Tako je izpolnila tedanja literatura svojo dolžnost.

In potem je še drug znak, po katerem se današnja emigracija loči od tedanje emigracije. Onim književnikom je bilo popolnoma jasno, da se nikdar več ne vrnejo v svojo domovino, ne oni, ne tisti, ki so kot vojaki prekoračili mejo pri Płocku. Zato so — zagrenjeni — zapahnili »vrata od hrupa Evrope«, od ravnodušne Evrope Filipa II. in prekleli vlade, ki so »lizale pete« velikemu carju Severa. Stopajoč po Parizu, so zapirali oči pred Parizom, da bi videli pod zaprtimi veki domače Oszmiane in Lide, Krzemience z goro Bone in step, ki jo spoznavajo »po vonju domačih cvetov«. Zavedali so se, da pišejo za ljudi, ki so že dozoreli v življenju, izmučeni od teh bednih izgnanskih let, ki so se jim v Parizu že davno zagnusili burgundec in ostrige in se jim je hotelo kislega vaškega mleka. Tem nesrečnim in brezupnim ljudem so lajšali bol agonije. Čarali so zanje poljsko nebo in polja, pisana od najrazličnejšega žita, tiho litvansko vas in prepir za ubito žival med Asesorjem in Rejtenom. In tako se je zgodilo, da je ta poljska literatura, ki se je porodila v Parizu, nad vse poljska, toda prav malo univerzalna. Res je, da je šele za časa velike poljske emigracije postala poljska literatura velika, res pa je tudi, da je prav tedaj zmagal v njej partikularizem, ki je mumificiral sence zadnjih Horeszkow, zadnjih Konewkov, Jankielow itd. Ti ljudje so iz Quarter Latina videli samo svoje nadniemenske loke in iz Montemorencyja samo — sence poljskih hrušk, »ki vanje strme iz zatišja vej«. (Pan Tadeusz.)

Ona emigracija je bila emigracija — premaganih. Današnja emigracija je emigracija — vojskujočih se! Ona emigracija je izgubila svojo armado, ta jo šele ustvarja. In še to: ona emigracija je bila emigracija dozorelih ljudi, ki se nimajo nikdar več vrniti v domovino, ta pa je emigracija mladih ljudi, zelo mladih, ki tvorijo armado in ki se imajo vrniti z armado v domovino. In to je tudi vzrok, da je kulturno poslanstvo nove emigracije drugačno, kakor pa je bilo pred stoletjem, da ni nikakor manjše, temveč naravnost ogromno.

In da bo to svoje poslanstvo izpolnila, mora iti poljska literatura v to armado, ki jo tvori. Da rajši išče v tujini armado, kakor da bi doma šla v podzemlje, je ogromna in dragocena lastnost te literature. Druga pa je ta, da še nikdar ni bilo na Zahodu toliko mlade poljske inteligence, kakor sedaj. In ta rod bo vzgojen na Zapadu in ta Zпад bo ponesel domov v »vojaški tornistri«. Literatura nove poljske emigracije mora iti v to mlado armado in ji kazati zahodno kulturo, vrednote zahodne kulture, ki je tako silno zrastle iz latin-skosti, iz spoštovanja človečnosti, kar je sad revolucij, ta kult misli, to resnično svobodo... Ali ni dolžnost pisateljev v nasprotju do prejšnje emigracije, da odpremo na stežaj »vrata hrupu Evrope«?

In končno: ta literatura mora biti sama v novi armadi. Mora jesti skupaj s temi mladimi ljudmi iz vojaške skodelice, spati v skupnih skednjih... Mora iti v vojaške vrste in se boriti, kadar je čas borbe, in umirati, kadar je treba umirati... Ko bi ostali v domovini, bi morali trpeti z domovino, ko pa smo prekoračili meje obenem z armado, se moramo v njej tudi vojskovati, da bi po zmagi lahko stopili na čelu teh, ki so trpeli doma, kakor tudi tistih, ki so prelivali kri na frontah. Da bi imeli moralno pravico na ponovno dobljeni zemlji živeti in pisati.

T. D.